

Političko djelovanje ženskih likova u "Gordani" Marije Jurić Zagorke

Študir, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:772887>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-11**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za komparativnu književnost

Diplomski rad

POLITIČKO DJELOVANJE ŽENSKIH LIKOVA U *GORDANI*
MARIJE JURIĆ ZAGORKE

Sara Študir

Mentorica: dr.sc. Maša Grdešić, docentica

Zagreb, 2023.

SAŽETAK

Marija Jurić Zagorka jedna je od najpoznatijih hrvatskih spisateljica, ali i ikona hrvatskog feminizma te prva hrvatska novinarka. Osim feminizmom, Zagorka se aktivno bavila i politikom. Nakon djetinjstva i mladosti koji su bili ispunjeni raznim tužnim i stresnim događajima, Zagorka se posvetila svojoj novinarskoj, ali i književnoj karijeri. Na svom je putu nailazila na mnoge prepreke i neodobravanja od strane muških kolega, ali i žena – pripadnica visokog društva. Svoje je težnje i ideale gorljivo branila usprkos svim nedaćama, a isticala se po svojoj borbi za dobrobit naroda i domovine. Od njenih mnogobrojnih djela, najpoznatiji su upravo povijesni romani u kojima piše o događajima važnim za Hrvatsku, suprotstavljajući se germanizaciji i mađarizaciji. Jedan od takvih djela je i *Gordana* u kojoj se ističu snaži ženski likovi, oblikovani karakteristikama koje je Zagorka i sama željela posjedovati te idealima kojima je i sama težila. Najvažniji likovi romana su Gordana i kraljica Beatrica. Cilj ovoga rada je predstaviti ženske likove iz romana *Gordana* kroz njihov utjecaj na politička zbivanja te pritom prikazati kako je samo Zagorkino iskustvo utjecalo na njihovo oblikovanje. U radu su, uz Zagorkinu biografiju i opis karijere, predstavljena i spomenuta dva lika (uz još neke) te istaknute njihove upečatljive karakteristike te načini interveniranja u politici koja se smatrala „muškim“ područjem.

Ključne riječi: Marija Jurić Zagorka, *Gordana*, feminizam, politika, povijest, borba

SUMMARY

Marija Jurić Zagorka was one of the most famous Croatian writers, but also an icon of Croatian feminism and the first Croatian female journalist. Besides feminism, Zagorka was also interested in politics. After a very sad and stressful childhood and adolescence, Zagorka devoted herself to her journalistic and literary career. Throughout her career, she encountered many obstacles and disapproval from her male colleagues and high-society women. She fiercely defended her aspirations and ideals despite all the troubles she encountered. Zagorka was most famous for her fight for the welfare of the people and her country. Among her numerous works, the most popular are her historical novels in which she writes about historical events important for Croatia, opposing Germanization and Hungarization. One of these historical novels is *Gordana* which features strong female characters shaped by the ideals Zagorka herself aspired to and the traits she herself wanted. The most important characters in *Gordana* are Gordana and Queen Beatrice. The goal of this paper is to present female characters in *Gordana* through their influence on political events and how Zagorka's

own experience shaped them. Besides Zagorka's biography and career description, this paper also presents the most important female characters from *Gordana*, their striking characteristics and their ways of intervening in politics, which were considered a male domain.

Keywords: Marija Jurić Zagorka, *Gordana*, feminism, politics, fight

SADRŽAJ

UVOD	1
ŽIVOT MARIJE JURIĆ ZAGORKE	2
POLITIČKA AKTIVNOST MARIJE JURIĆ ZAGORKE	7
POVIJESNI ROMAN I <i>ZAGORKIN POVIJESNI ROMAN</i>	16
<i>GORDANA</i>	21
LIK GORDANE	21
LIK KRALJICE BEATRICE	26
OSTALI ŽENSKI LIKOVI U ROMANU	31
ZAKLJUČAK	33
POPIS LITERATURE	35

UVOD

Kada bismo proveli anketu te ispitanike pitali koja je najpoznatija hrvatska autorica, jedan od najčešćih odgovora zasigurno bi bio: Marija Jurić Zagorka. Autorica čija su djela doživjela nekoliko reizdanja i čije ime već desetljećima pobuđuje pozornost, ne samo kod čitateljske publike, već i kao često spominjani uzor kada se radi o političkim i društvenim pokretima, a pogotovo onom feminističkom. Marija Jurić Zagorka bila je vrlo zanimljiva ličnost, uzevši u obzir da je bila žena rođena krajem XIX. stoljeća koja je svoj put probijala kroz početak i sredinu XX. stoljeća. Aktivno se bavila politikom, novinarstvom i književnošću, djelatnostima predviđenima za školovane muškarce onoga doba. Također, sudjelovala je u raznim domoljubnim i feminističkim pokretima te se strogo protivila mađarizaciji i geramnizaciji, koje su u doba prije i tijekom njegovog života bile jedni od najvećih problema za Hrvatsku, koja je tada bila u sklopu Austro-Ugarske Monarhije.¹ Sve su to karakteristike koje bi je u vrijeme pisanja ovoga rada svrstale među najistaknutije osobe, ne samo u Hrvatskoj, već i u Europi, a možda i šire. U vrijeme kada je Zagorka djelovala, situacija je bila potpuno drugačija. Glavna zamjerka u njenom djelovanju, društvu (poglavito muškarcima) bila je ta što je žena. Ženska i muška uloga u društvu bila je strogo određena kroz povijest, a njihovo mijenjanje ili zamjenjivanje, strogo osuđivano.² Budući da se bavila „muškim“ zanimanjima, zbog kojih je često ulazila u kojekakve skandale nesvojstvene ženama, Zagorka je, kao i njen rad, pretrpjela mnogobrojne uvrede od strane muških kolega. Sve te uvrede nisu je mogle pokolebati te je unatoč njima, svojem izrazito teškom djetinstvu s nefunkcionalnom obitelji, prisilnom braku s Mađarom i svojim kompleksima vezanim uz izgled i spol, zauzela značajno mjesto u povijesti hrvatske književnosti, novinarstva te borbe za prava žena.

Opus Marije Jurić Zagorke možemo nazvati doista šarolikim. Pisala je feljtone, članke, programatske tekstove pa čak i drame, no posebno mjesto u njenom stvaralaštvu zauzimaju povijesni romani. Kod pisanja svojih povijesnih romana ugledala se na domaće pisce XIX. stoljeća, kao što su Šenoa, Kumičić i Tomić.³ Uzima teme i stvarne događaje iz hrvatske povijesti. Što se likova tiče, mnogi od njih su zaista važne povijesne ličnosti i muškarci.

¹Vidi u: Dunja Detoni Dujmić, „Marija Jurić Zagorka 1873.-1957. Priča koja ne može prestati“ u: *Ljepša polovica književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1998., str. 154.

² Stanko Lasić, *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910): uvod u monografiju*, Znanje, Zagreb, 1986., str. 22.

³ Vidi u: Kristina Grgić, „Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za ženske studije, 2009., str. 18.

Zagorka te povijesne ličnosti opisuje onakvima kavi su bili u pogledu hrvatskog naroda, junaci ili zločinci. Ono što se može nazvati najzanimljivijim dijelom njenog stvaralaštva je činjenica da su glavni likovi i akteri njenih povijesnih romana uglavnom uvijek žene. Te su žene, uglavnom, fiktionalni likovi koji predstavljaju utjelovljenje svega onoga što je Zagorka priželjkivala da bude i svega ono što je za nju predstavljalo „naprednu ženu“.⁴ Njene su junakinje krasile osobine poput inteligencije, junaštva, hrabrosti, pravednosti, bunta i ljepote. Sve su se one posebno isticale među drugim ženskim, ali i muškim likovima, koji im nerijetko daju pažnju i smatraju ih ravnopravnima, što predstavlja sve ono što Zagorka nije dobila od svojih muških kolega. Jedan od aspekata kojima su se te junakinje bavile je i politika. Kao istinski domoljubi, te su se žene svim pravednim i poštenim sredstvima borile za bolji život svojega naroda i slobodu domovine. Jedan od takvih likova je i Gordana, glavna junakinja istimenog romana. Budući da se sastoji od sedam do dvanaest svezaka (ovisno o izdanju), *Gordana* je Zagorkin najopsežniji roman. Radnja je puna političkih sukoba isprepletenih ljubavnom pričom, no ono što je kod ovoga romana posebno zanimljivo jest likovi snažnih žena (fiktionalnih i stvarnih povijesnih ličnosti) koje aktivno sudjeluju u politici te često svojim potezima drastično mijenjaju njen tijek. Svaka od tih žena ima vlastiti način sudjelovanja u politici, ovisno o tome koliko joj njen stalež i umne mogućnosti te odnos muškaraca na vlasti prema njima, dopuštaju. Ovaj će se diplomski rad baviti političkim utjecajem ženskih likova u romanu *Gordana*. Također, osvrnut će se i na život i političku aktivnost same Marije Jurić Zagorke, kako bi razumijevanje njenih junakinja bilo cjelovitije.

ŽIVOT MARIJE JURIC ZAGORKE

Kako je već najavljeno u uvodu, kako bismo shvatili ideje i postupke književnih junakinja Marije Jurić Zagorke, potrebno je posvetiti pažnju i njenim životnim prilikama. Marija Jurić Zagorka rođena je u Vrbovcu, no godina njenog rođenja ostaje nepoznata. Stanko Lasić u svom radu *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910): uvod u monografiju* ističe tri godine kao moguće godine Zagorkina rođenja: 1873., 1876. i 1879. godinu.⁵ Kao onu najtočniju ističe 1873. godine, kada Šenoa postaje urednikom časopisa *Vienac*. Kada govorimo o godini rođenja Marje Jurić Zagorke, zanimljivo je napomenuti kako ni ona sama nikada nije otkrila kada je rođena. Kao razlog tomu, Lasić navodi objašnjenja kao što su kompleks ružnoće

⁴ Vidi u: Maša Grdešić, „Divno čudovište: uvod u Zagorkinu koncepciju androginije“ u: *Neznana junakinja – nova čitanja Zagorke*, ur. Maša Grdešić, Slavica Jakobović Fribec, Zagreb: Centar za ženske studije, 2008., str. 373.

⁵ Vidi u: Stanko Lasić, *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910): uvod u monografiju*, Znanje, Zagreb, 1986., str. 11-14.

i niže vrijednosti koji uvjetuju potrebu za održanjem mladosti.⁶ O životu ove autorice ponajviše doznajemo iz romana *Kamen na cesti*, koji se može nazvati njenom svojevrsnom autobiografijom. U tom romanu pratimo život glavne junakinje Mirjane koji neodoljivo podsjeća i na sam Zagorkin život. Na tom se autobiografskom romanu temelji i spomenuto Lasićevo djelo, uz napomenu da ga ne treba uzimati kao potpuno vjerodostojan izvor informacija o životu autorice, budući da su i sami likovi, iako bazirani na stvarnim osobama, fikcionalni.⁷

Marija Jurić Zagorka rođena je u imućnijoj obitelji. Djetinstvo je provela u Hrvatskom zagorju koje joj je ostalo stalna inspiracija i jedan od gavnih motiva njezina kasnijeg stvaralaštva. Njen je otac Ivan Jurić bio upravitelj imanja baruna Geze Raucha, a prosperirao je i kupnjom imanja Golubovec. Opisan je kao strog te snažan i sposoban čovjek. Za razliku od oca, Zagorkina majka nije bila toliko snažna. Potjecala je iz siromašnije obitelji te bila sklona samorazaranju što je uvelike utjecalo na Zagorku u dječjoj, ali i mladenačkoj dobi. Lasić ističe kako su Zagorkin život obilježila tri patološka stanja: patologija ljubomore, patologija škrtosti i patologija muške superiornosti.⁸ Za ovaj je dio rada najvažnija prva, patologija ljubomore. Patologiju ljubomore vežemo uz Zagorkino djetinstvo obilježeno stalnim i grubim svađama te fizičkim sukobima između roditelja. Zagorkina je majka bila uvjerenjena kako je suprug vara te je svoj bijes i depresiju koju je ta ljubomora izazivala usmjerila prema Zagorki smatrajući da joj i ona, surađujući s ocem, laže. Upravo je zbog takve obiteljske situacije Zagorka već u djetinjstvu shvatila kako je uloga muškarca i žene, poglavito u braku, puno drugačija. Muškarac je taj koji zarađuje i slobodan je činiti što ga volja, dok je žena drugorazredno biće koje služi muškarcu za ugodu i kao ukras.⁹ Zagorka je već tada odlučila da ne želi biti poimana kao objekt, već kao subjekt. Shvatila je također da će zbog toga vjerojatno biti vječno usamljena i naići na nerazumijevanje društva te da će se, kako bi postigla svoje ciljeve, morati boriti sama za sebe. Uz Zagorku, u obitelji je bilo još troje djece. Imala je dva brata o kojima se ne zna gotovo ništa, osim da je s njima bila u lošim odnosima te da su je lišili nasljedstva, bacili u dugove i prevarili.¹⁰ Također, imala je i mlađu sestru Dragicu koju je jako voljela. Dragica je imala tragičan život, majka ju je mrzila budući da je smatrala da je njeno

⁶ Vidi u: isto, str. 14.

⁷ Vidi u: isto, str. 16.

⁸ Vidi u: isto, str. 19.

⁹ Vidi u: isto, str. 22-23.

¹⁰ Vidi u: isto, str. 17.

rođenje uzrok očeva udaljavanja, a umrla je vrlo mlada od tuberkuloze, iako se, u pratnji Zagorke, liječila u poznatom lječilištu Gleichenberg.¹¹

Marija Jurić Zagorka školovala se punih devet godina te se za to vrijeme maksimalno posvetila radu, kojeg je smatrala glavnim i jedinim sredstvom za postizanje željenog cilja, te briljirala kao odlična učenica.¹² Osnovnu je školu polazila prvo u dvorcu baruna Geze Raucha, zatim u Varaždinu te naposljetku u Samostanu milosrdnica u Zagrebu. Školovanje u barunovu dvorcu završila je kao najbolja učenica s odličnim znanjem, budući da je imala dobrog i pravednog učitelja koji je nikada nije izdvajao od ostale, plemićke djece.¹³ Školovanje je nastavila u Varaždinu, boraveći kod majčine kume. U Varaždin ju je poslala, već spomenuta majčina mržnja, kako bi bila što dalje od oca (kojemu je navodno pomagala sakriti prevare).¹⁴ Unatoč hladnoj i tamnoj atmosferu u kući majčine kume, Zagorka ponovno pronalazi spas u radu te postiže najviše uspjehe u školi. Jedan od učitelja koji se posebno istakao u toj fazi njenog obrazovanja bio je vjeroučitelj zbog kojeg se približila vjeri, koja je također, jedan o čestih motiva njenih romana.¹⁵ Četvrti je razred „nižeg dijela“ upisala u zagrebačkom Samostanu sestara milosrdnica gdje dobiva veliku potporu sestre Bernarde Kranjc te svećenika dr. Josipa Langa, koji u njoj prepoznaju dobro dijete s puno ambicija i potencijala.¹⁶ Već tada počinje iskazivati zanimanje za novinarstvo i književnost te izdaje školske novine pod nazivom *Samostanske novine* (i biva kažnjavana) te piše i uprizoruje drame. Peti je razred morala ponavljati, najvjerojatnije zbog bolesti. U ovo doba valja svrstati i njen sukob s prijateljem baruna Geze Raucha, banom Khuenom-Hedervaryem, o kojem će riječ biti nešto kasnije. Zagorka je bila prisiljena napustiti školovanje sa šesnaest godina na majčino inzistiranje.¹⁷

Vratila se živjeti s obitelji gdje se ponovno morala boriti s majčinom teškom naravi. Upravo tada joj sestra Dragica najviše prirasta srcu. Nakon jednog mjesnog političkog incidenta u kojemu je sudjelovala, otac Zagorku povjerava jednoj gospođi kako bi je usmjerila prema daljnjem obrazovanju.¹⁸ U to vrijeme možemo smjestiti i njenu ulogu urednika *Zagorskog proljeća*, đačkog lista krapinskih viših škola koje je pohađao i Zagorkin bratić Martin. Časopis je uređivala pod muškim pseudonimom M. Jurica Zagorski, a list vrlo brzo

¹¹ Vidi u: isto, str. 18.

¹² Vidi u: isto, str. 25.

¹³ Vidi u: isto, str. 26.

¹⁴ Vidi u: isto, str. 26.

¹⁵ Vidi u: isto, str. 27.

¹⁶ Vidi u: isto, str. 29-30.

¹⁷ Vidi u: isto, str. 33.

¹⁸ Vidi u: isto, str. 42.

zabranjuje kotarski predstojnik uz savjet da bi se, kao žena, trebala okaniti pisanja.¹⁹ Ubrzo nakon tog incidenta, na Badnjak 1891., Zagorka se, na majčin nagovor, zaručuje za Mađara Andriju Matraya. Zagorka s mužem odlazi živjeti u mađarski Szombathely. Bračni je život nije mazio te upoznaje gorak i škrt način života svog novog muža i svekrve, koji je dovodi i do boravka u sanatoriju zbog živčanog sloma.²⁰ Također, kretala se u muževom mađarskom društvu koje joj nije odgovaralo zbog političke situacije. Zbog neugasive želje za radom, uz muževo odobravanje, počinje pohađati tečaj za telegrafiste. Ni u teškoj situaciji u kojoj se nalazila, Zagorka nije odustala od pisanja. Pisala je potajno na tavanu, a kada je saznao za njenu tajnu, muž je pokušao unovčiti njen talent.²¹ Razni urednici prihvatili su njegovu ponudu uz uvjet da utiša svoj buntovni duh, što je ona odlučno odbila. Kao što je već spomenuto, odnos muža i svekrve prema Zagorki bio je užasavajući. Škrtarili su na hrani i smišljali razne načine kako doći do što veće svote na računu, a Zagorka je za to vrijeme rapidno mršavjela te na kraju i oboljela. Jedino dobro što je usvojila svojim boravkom u Mađarskoj bilo je izvrsno znanje mađarskog jezika. Nakon nove muževe prijetnje o slanju Zagorke u sanatorij, ona odlučuje pobjeći.²² Godine 1895. se preodjeva u sluškinju te vlakom bježi prema Hrvatskoj. Ovaj događaj označava veliku prekretnicu u životu Marije Jurić Zagorke. Iz mladenačkog doba ispunjenog željama, snovima i nadama za bolju budućnost, autorica prelazi u doba borbe za ranopravnost, integritet, vlastita uvjerenja i priznanje, koje će trajati sve do njene smrti.

Nakon bijega iz Mađarske, Zagorka se sklanja u Srijemskoj Mitrovici kod ujaka kojega je ujna uvjerala kako Zagorka dolazi uz muževu suglasnost. Tamo započinje pisati novinske članke i slati ih urednicima.²³ Nakon što sazna za njenu prevaru i pisanje, ujak je izbacuje iz svog doma. Zagorka tada kreće u Zagreb, a kao rep iz mađarske bračne epizode za sobom vuče raspisanu tjeralicu koja je karakterizira kao umobolnu te detektive koji joj pokušavaju ući u trag. U Zagrebu, kao neugledna žena bez prisutstva muža, nailazi na mnoge neugodnosti, a na poslijetku biva uhvaćena od strane muža i poslana u umobolnicu. Nakon što je liječnik potvrdio da je s njom sve u redu, Zagorka izlazi iz umobolnice te uz pomoć oca dobiva rastavu. Nakon smrti sestre Dragice i majčinog ogorčenja njenom rastavom, Zagorka pada u teško duševno stanje, a spas pronalazi u suradnji s omladinskom, sveučilišnom opozicijom radeći protiv bana Khuena-Hedervarya. Godine 1896., uz preporuke Nikole Dogana te, kako Lasić naglašava, pod

¹⁹ Vidi u: isto, str. 42-43.

²⁰ Vidi u: isto, str. 49.

²¹ Vidi u: isto, str. 47.

²² Vidi u: isto, str. 50.

²³ Vidi u: isto, str. 51-52.

dramatičnim okolnostima, postaje članicom redakcije *Obzora*, uz protivljenje Šime Mazzure, čovjeka koji će joj postati dugogodišnji kolega i neprijatelj.²⁴ Prvi objavljeni Zagorkin članak u *Obzoru* bio je *Egy percz (Jedan časak)*. U redakciji *Obzora* Zagorka ostaje sve do 1917. godine. To razdoblje od dvadeset i dvije godine provedene u redakciji jednog od najpoznatijih listova onoga doba, za Zagorku je značilo doba najveće afirmacije. Pisala je novinske članke, ali i drame te čak i svoje prve romane. Ulazila je u sukobe s kolegama, primala razne, većinom negativne kritike na svoj rad, aktivno sudjelovala u politici te čak završila i u zatvoru, izvještavla, kao prvi ženski novinar, sa sjednica parlamenta u Budimpešti, ali i s drugih važnih europskih političkih događaja. Veliku podršku u svom radu, a pogotovo u pisanju romana dobiva od biskupa Josipa Jurja Strossmayera. O njenom će političkom angažmanu nešto više riječi biti u idućem poglavlju. Godine 1911. Zagorka se potpisuje novim prezimenom Vodvarška. Ne zna se kada je točno stupila u brak s novinarom Slavkom Amadejem Vodvarškom, no iako funkcionalnij, ni taj brak nije dugo potrajao.²⁵ O vezi s Vodvarškom se ne zna mnogo, a ni sama Zagorka taj brak kasnije ne spominje. Godine 1917. prelazi u redakciju *Jutarnjeg lista*. Nastavlja s pisanjem i objavljivanjem romana u nastavcima, a pokreće i, uglavnom sama uređuje, prve hrvatske listove za žene – *Hrvaticu* i *Ženski list*.²⁶ Osim povijesnih romana po kojima je najpoznatija širokoj čitateljskoj publici, Zagorka piše i prvi hrvatski kriminalistički roman, *Kneginja iz Petrinjske ulice*, ali i znanstvenofantastični roman *Crveni ocean*. Također, mnoga su njena djela doživjela i kazališne premijere, kao i reizdanja. Nakon proglašenja Nezavisne države Hrvatske 10. travnja 1941. godine, ustaška policija zabranjuje Zagorki da piše te joj oduzima gotovo sve što je posjedovala.²⁷ U vrijeme Drugog svjetskog rata živjela je vrlo teško, uz pomoć njenih vjernih čitateljica. Nakon nekog vremena, dopušteno joj je da piše za list *Nova Hrvatska*. Nakon što je partizanski pokret uzeo maha, Zagorka mu se pokušala priključiti. Budući da u svom naumu nije uspjela, priključuje se Antifašističkom frontu žena. Iako je ponovo doživjela poniženje kao autor i borac za politička prava, Zagorka nije odustala od svojih uvjerenja. Napisala je nekoliko biografskih tekstova, od koji se ističu *Što je moja krivnja?* i *Kako je bilo*. Zagorkin životni put završava u noći s 29. na 30. studenog 1957. godine

²⁴ Vidi u: isto, str. 54.

²⁵ Vidi u: Milana Vuković Runjić, „Prva je pokazala „Što žena umije...““ u: *Proklete Hrvaticice (1&2): Dvadeset životopisa*, Vuković & Runjić, Zagreb, 2015., str. 58.

²⁶ Vidi u: *KRONOLOGIJA ŽIVOTA I RADA Marija Jurić Zagorka (Negovec, 2. ožujka 1873.-Zagreb, 30. studenog 1957.)*, <http://zagorka.net/biografija/> (zadnje pregledano: 30.svibnja 2023.)

²⁷ Vidi u: isto

u stanu na zagrebačkom Dolcu.²⁸ Iako za života neprepoznata i neshvaćena, priređen joj je veličanstven ispraćaj kojemu su prisustvovali mnogi njeni čitatelji i kolege.²⁹

POLITIČKA AKTIVNOST MARIJE JURIĆ ZAGORKE

Kao što je već spomenuto, Marija Jurić Zagorka bila je iznimno politički aktivna, što je za onodobno društvo, budući da je bila žena, predstavljalo neobičnu pojavu i senzaciju koja često nije bila dobro prihvaćena. Njezina se politička aktivnost može podijeliti na dva dijela. Prvi je onaj koji se ticao političkog ustorja Austro-Ugarske Monarhije u kojoj se Hrvatska nalazila sve do 1918. godine i onoga koji je uslijedio nakon, a drugi je dio svog aktivizma posvetila feminizmu i borbi za prava žena. Što se tiče vremena njene aktivnosti, teško je postaviti neke granice. Socijalno i politički je bila osvještena još od ranog djetinjstva o čemu svjedoče i razne zgode iz njena života o kojima piše i Stanko Lasić u uvodu njene, nikad ostvarene monografije. Kasnije zgode koje su obilježile njeno političko djelovanje opisuje i sama u biografskim tekstovima od kojih je jedan od najpoznatijih *Što je moja krivnja?* objavljen krajem 1948. godine.

Još kao djevojčica, Zagorka je shvatila da je ideal ljudskog života sloboda, a ona se može postići samo radom.³⁰ Imala je razvijen osjećaj za socijalnu situaciju svojih sumještana, koji su uglavnom bili seljaci, ali i za domoljublje koje je izazivao potlačen položaj Hrvatske u Monarhiji u sklopu koje se nalazila. Jedan od njenih najranijih političkih istupa dogodio se najvjerojatnije u proljeće 1885. godine kada je dobila zadatak da održi govor dobrodošlice prijatelju očevog šefa Geze Raucha, ni više ni manje nego samom omraženom banu Khuenu-Hedervaryu.³¹ Umjesto tople, dječje dobrodošlice, Zagorka je samoinicijativno održala govor o nepravdi Mađarske nad Hrvatskom te zamolila bana da istu nepravdu okonča. Nedugo nakon tog incideta napisla je svoju prvu domoljubnu pjesmu, a potom i *Katarinu Zrinsku*, dramu u stihovima domoljubne tematike.³² Nakon naprasnog završetka školovanja, postaje suosnivačicom *Zagrskog proljeća*, ranije spomenutog đačkog lista u čijem prvom i jedinom, broju objavljuje svoj članak *Duh Matije Gupca optužuje – što kasnija pokoljena nisu iskoristila prolivenu krv i još danas robuju*.³³ List je vrlo brzo zabranjen. Nakon udaje za Andriju Matraya,

²⁸ Vidi u: isto

²⁹ Vidi u: Milana Vuković Runjić, „Prva je pokazala „Što žena umije...““ u: *Proklete Hrvatice (1&2): Dvadeset životopisa*, Vuković & Runjić, Zagreb, 2015., str. 64.

³⁰ Vidi u: Stanko Lasić, *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910): uvod u monografiju*, Znanje, Zagreb, 1986., str. 34.

³¹ Vidi u: isto, str. 31.

³² Vidi u: isto, str. 37.

³³ Vidi u: isto, str. 42-43.

morala je napustiti voljenu domovinu i poći u omraženu Mađarsku. Tamo je bila prisiljena družiti se s muževim mađarskim društvom koje joj zbog političkih svjetonazora nije odgovaralo. Kako bi udovoljila svojoj neutaživoj želji za radom i pisanjem, u tajnosti stvara članke domoljubne tematike. Našavši ih, njen muž ih je poslao urednicima raznih mađarskih listova. Zagorka je dobila ponudu da za iste listove i piše pod uvjetom da stane na „mađarsku stranu“.³⁴ Ona je to odlučno odbila. Nakon što su hrvatski đaci u Zagrebu spalili mađarsku zastavu, Zagorka je odbila osuditi njihov čin te se usprotivila izjavi profesora s tečaja telegrafistike da su Mađari gospodari Hrvatske.³⁵ To je bila kap koja je prelila čašu nakon koje je odlučila pobjeći u domovinu.

Na putu vlakom iz Slavonije prema Zagrebu, Zagorka je svjedočila događaju koji će joj poslužiti kao inspiracija za prvi od njenih članaka koji će biti objavljeni u prestižnom *Obzoru*. U članku *Egy percz (Jedan časak)* opisuje kako su kondukteri u vlaku sva imena stanica i sve obavijesti izvikivali na mađarskom i njemačkom te se obrušavali i kažnjavali ljude koji se, zbog nepoznavanja tih jezika, nisu snalazili.³⁶ Kritizira tzv. stranku mađarona da povlađuje mađarskoj vlasti zbog čega hrvatski narod trpi te naglašava kako bi uskoro moglo doći vrijeme kada će narod pružiti otpor. Taj je članak za sobom podigao mnogo prašine i izazvao nesimpatije u višim društvenim krugovima koji su počeli otkazivati pretplatu na *Obzor*. Glavnim se krivcem za to smatrala autorica članka koja je dobila vrlo oštre kritike od strane uredništva časopisa. Urednik Pasarić predbacio joj je da posjeduje socijalistički mentalitet te da je novinarstvo muški, a ne ženski posao.³⁷ Nakon tiskanja toga članka, Zagorka živi vrlo teško jer ne može pronaći ni jedan list koji bi htio tiskati njene tekstove. Za vrijeme izbora za Sabor u Hrvatskoj 1896. godine piše članke o nasilju i nepravdi za vrijeme izbora koje šalje u opozicijske novine, ali i *Obzoru* (anonimno).³⁸ Uskoro dobiva veliku pomoć biskupa Strossmayera. Biskup uredništvu *Obzora* šalje nalog da Zagorku postave za referenta iz mađarske politike, na što nevoljko pristaju.³⁹ Unatoč nepravdi i porugama, Zagorka svojim radom još jednom dokazuje da je sposobna raditi „muški“ posao.

Nakon što je satirični feljton *Pozor! Govori njemački ?!* zabranjen cenzurom zbog kritike politike germanizacije koja je forsirala njemački jezik u Hrvatskoj, Zagorka feljton

³⁴ Vidi u: isto, str. 47.

³⁵ Vidi u: isto, str. 50.

³⁶ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, „Što je moja krivnja?“ u: *Autobiografije hrvatskih pisaca*, ur. Vinko Brešić, AGM, Zagreb, 1997., str. 451-452.

³⁷ Vidi u: isto, str. 451-452.

³⁸ Vidi u: isto, str. 452-453.

³⁹ Vidi u: isto, str. 452-453.

pretvara u istoimenu jednočinku koju igra sama uz pomoć diletanata na zabavi kožarskih radnika i tipografa.⁴⁰ To nije bio jedinstveni događaj, budući da su iza te, uslijedile još mnoge jednočinke u kojima Zagorka oštro proziva političko ugnjetavanje hrvatskih obilježja i jezika. Naravno, ponovno nailazi na oštre kritike. Vidjevši njene članke, očev šef barun Rauch ponudio je Zagorki posao u službenom listu bana Khuena-Hedervarya, što ona odlučno odbija riječima da ne želi „pisati u novine tiranina naroda“.⁴¹ Čak je ni očeva ponuda rente od 150 kruna nije natjerala da izda svoja načela. Godine 1899. obnavlja s nekoliko studenata svoj pokret protiv germanizacije te na pozornicu ponovno postavlja satiru iste tematike. Ovoga puta dobiva oštre kritike Ota Krausa koji objavljuje letak u listu *Agramer Zeitung* u kojemu Zagorkinu stvaralaštvo naziva „šundliteraturom za kravarice“ kojoj kliče samo „opskurna uličarska masa“.⁴² Predstava je ukinuta nakon šest prikaza.

U svojim je tekstovima, posebno u onim satiričkim, na podrugljiv način opisuje likove iz viših, plemićkih slojeva društva, dok likove iz nižih slojeva opisuje kao marljive i vrijedne. Budući da je tim tekstovima povrijedila ponos pripadnika viših slojeva, uključujući i velika imena književnosti i književne kritike, trojica poznatih, plemićkih književnika (Gajski, Tucić i Špun) dolaze u redakciju *Obzora* te je napadaju pogrdnim riječima uvjeravajući je kako se nije dostojna baviti tim poslom budući da je žena, a još k tome i niskoga roda.⁴³ Pomoć i obranu pruža joj Silvije Strahimir Kranjčević, ali i *Vijenac* koji je u jednom od svojih članka ističe kao autoricu koja: “ne vlada toliko tehnikom, koliko ima talenta za oštro promatranje pojedinih slaboca“.⁴⁴ Zagorka, uz potporu Kranjčevića, Strossmayera, Hranilovića, Pasarića, Heimrla te Ante Radića i naprednjačke omladine, nastavlja pisati svoje „provokativne“ satiričke komade koji bivaju cjelovito ili djelomično zabranjeni cenzurom uz raznorazna objašnjenja, od kojih mnoga Zagorkina djela karakteriziraju kao društveno i politički nekorektna.⁴⁵ Naposljetku odluči svoje drame prikazivati na raznim privatnim zabavama i priredbama uz pomoć diletanata i glumačkih družina. Tako je svoje ideje mogla prenijeti barem određenim krugovima. Uz Strossmayerovu podršku i pomoć, izdaje svoje prve romane *Roblje* i *Vlatko Šaretić*, u kojima također bavi tematikom nepravedne mađarske politike.⁴⁶

⁴⁰ Vidi u: isto, str. 454.

⁴¹ Vidi u: isto, str. 455.

⁴² Vidi u: isto, str. 455-456.

⁴³ Vidi u: isto, str. 456.

⁴⁴ Vidi u: isto, str. 457.

⁴⁵ Vidi u: isto, str. 458-459.

⁴⁶ Vidi u: isto, str. 458.

Nakon što je 1903. godine započeo prosvjed protiv tiranske vlade bana Khuena-Hedervarya, uredništvo *Obzora* dobilo je upozorenje o skorom obustavljanju tiska i uhićenju članova uredništva.⁴⁷ Podcjenivši je, Khuen-Hedervary Zagorku ostavlja na slobodi. To se pokazala kao kobna greška, jer je glavna riječ i odgovornost glavnog urednika pripala upravo Zagorki. Iako je državni odvjetnik odbio prijedlog da žena bude glavnom urednicom političkog lista, Zagorka, uz pomoć Derenčina i omladine, uspješno vodi *Obzor* u vrijeme važnih političkih obračuna.⁴⁸ Nakon organizacije ženske demonstracije (o kojoj će riječi biti nešto kasnije) Zagorka biva uhićena i odvedena u zatvor na dvanaest dana.⁴⁹ Iako gladna i žedna, odbila je odati imena demonstranata, a počela je pisati i *Evicu Gubčevu*, povijesnu dramu u kojoj aludira i na vladavinu Khuena-Hedervarya. Nakon što je uz Derenčinovu pomoć izašla iz zatvora, nastavlja izvršavati svoje dužnosti u *Obzoru* pod budnim oko detektiva i policije. To razdoblje Zagorka je nazvala najljepšim danima svog života.⁵⁰ Nakon četiri mjeseca borbe, banom postaje Pejačević, a Zagorkin posao glavne urednice naglo se prekida.⁵¹ Od predsjednika ravnateljstva doživljava predbacivanja da je list postao ruglo za vrijeme njenog vodstva, te otkaz (na banovo iniciranje) u roku od šest tjedana. Nakon pobune demonstranata i Zagorkinih pristaša, otkaz je povučen. Gotovo svi koji su njen rad dotad podržavali, morali su napustiti uredništvo *Obzora*. Drama *Evica Gupčeva* u kojoj metaforički prikazuje teror mađaronske vlade nad hrvatskim narodom doživljava veliku popularnost nakon prikazivanja u Splitu, no nakon prikaza u Zagrebu dobiva oštre kritike.⁵² Dok se siromašnijim, radničkim slojevima i omladini drama svidjela, viši slojevi su bili vrlo negativno nastrojeni. Tada je, zbog svog zalaganja za dobrobit naroda, dobila i nadimak „Crvena zastava“. Zagorka uskoro postaje predsjednicom naprednjačke čitaonice te uz pomoću ostalih pristaša naprednjačke stranke piše satire u kojima se oštro obrušava na politički poredak, germanizaciju i mađarizaciju.⁵³

Nakon što je hrvatsko-srpska koalicija pobjedila na izborima nakon Riječke rezolucije, Zagorka je od *Obzora* dobila zadatak da prati događaje u budimpeštanskom parlamentu gdje je bilo poslano četrdeset delegata hrvatskog Sabora.⁵⁴ Budući da je bila jedina žena koja je ikad dobila zadatak izvještavati direktno iz jednog parlamenta, izazvala je veliko čuđenje stranih delegata. Najveća čast joj je iskazana kada je Sindikat inozemnih dopisnika organizirao

⁴⁷ Vidi u: isto, str. 459-460.

⁴⁸ Vidi u: isto, str. 460.

⁴⁹ Vidi u: isto, str. 460-461.

⁵⁰ Vidi u: isto, str. 461.

⁵¹ Vidi u: isto, str. 461.

⁵² Vidi u: isto, str. 462.

⁵³ Vidi u: isto, str. 463.

⁵⁴ Vidi u: isto, str. 463-464.

proslavu povodom desetogodišnjice njenog rada u *Obzoru*.⁵⁵ Proslavu istog jubileja u Zarebu je organizirala i sveučilišna napredna omladina, a posebno je pohvaljena u govoru koji je Supilo održao u njenu čast, te u članku lista *Zvono* u kojemu se hvali njen stil i način pisanja izvještaja.⁵⁶ List koji taj jubilej nije spomenuo, bio je upravo *Obzor*.⁵⁷ Najviše posla imala je Zagorka upravo kada je došlo do sukoba koalicije i Košutove vlade.⁵⁸ Zdušno i danonoćno radila je za dobrobit domovine pišući izvještaje, prevodeći na i s mađarskog, intervjuirajući političare i korespondirajući sa stranim delegatima.

Od borbe za domovinu nije odustala ni kada joj je tajnik iz ministarstva predsjednika mađarske vlade ponudio mito.⁵⁹ Prezirno je odbila njegovu ponudu, tako potvrđujući dobar odabir uredništva *Obzora* koje ju je, upravo zbog njena patriotizma, odabralo za put u Budimpeštu. Iz Budimpešte se vraća kada i hrvatski delegati, nakon velikih sukoba s mađarskom vladom koja je višestruko kršila poslovnik.⁶⁰ Nakon odlaska iz budimpeštanskih procesa započele su velike demonstracije protiv mađarske vlade u Hrvatskoj, a samim time i mnogobrojni procesi protiv pripadnika Hrvatsko-srpske koalicije i angažirane omladine.⁶¹ Sa svih je tih procesa izvještavala Zagorka podržavajući pobunjenike. Izvještava i s Friedjungovog procesa u Beču, gdje pomaže stranim novinarima razumjeti što se događa i zašto je Koalicija optužena te im na uvid daje i stvarne (ne tako negativne kao bečka vlada) biografije sudionika.⁶² Tamo ju je potkupiti pokušao sam ministar, no ona to, ponovno, najodlučnije odbija.⁶³ Koalicija biva oslobođena nakon što je konstatirano da je važan dokaz krivotvoren.

Nakon što je shvatila da je hrvatska čitalačka publika okružena romanima u kojima se hvali germanska povijest i superiornost nad slavenskim narodima, Zagorka započinje s pisanjem povijesnih romana, koji su ostavili neizbrisiv trag u hrvatskoj književnosti.⁶⁴ U svojim povijesnim romanima progovara o nepravdama koje su kroz stoljeća tištile hrvatski narod koji gotovo nikada nije imao samostalnu domovinu. Zbog te tematike i načina pisanja, te činjenice da je žena, dobiva oštre kritike kolega i odbijenice, no ne posustaje u svom naumu. Najstrože kritike dobiva upravo od kolega iz *Obzora* (u kojemu uglavnom i objavljuje svoja

⁵⁵ Vidi u: isto, str. 464-465.

⁵⁶ Vidi u: isto, str. 464-465.

⁵⁷ Vidi u: isto, str. 464-465.

⁵⁸ Vidi u: isto, str. 466.

⁵⁹ Vidi u: isto, str. 466-467.

⁶⁰ Vidi u: isto, str. 467.

⁶¹ Vidi u: isto, str. 468.

⁶² Vidi u: isto, str. 469.

⁶³ Vidi u: isto, str. 469.

⁶⁴ Vidi u: isto, str. 471.

djela), kako za svoje romane tako i za dramaturgiju *Gričke vještice*.⁶⁵ Ono što je uredništvo *Obzora* iznenadilo, bilo je oduševljenje publike Zagorkinim djelom u kojem propovijeda o praznovjeru koje je u prošlosti dovelo do mnogih smrti nevinih žrtava. Nakon što je u *Ilustrovanom listu* počela izdavati svoj roman *Republikanci* u kojem opisuje suđenje vođama hrvatskog republikanskog pokreta početkom XIX. stoljeća, Zagorka je ponovno odvedena u zatvor pod sumnjom da je izmislila povijesne događaje o kojima piše.⁶⁶ Ubrzo su te sumnje opovrgnute. Negativne kritike dobiva i nakon što je Croatia film zaposlio kao dramaturga te biva optužena za pisanje scenarija domoljubne tematike.⁶⁷ Nakon Oktobarske revolucije u Rusiji, Zagorka inspirirana Marxovim idejama, piše roman *Crveni ocean*.⁶⁸ Nakon ponovnih negativnih kritika od strane suradnika iz *Obzora*, ulazi u sukob oko honorara te odluči dati otkaz u *Obzoru*, uvjerena kako uskoro dolazi vrijeme ravnopravnosti spolova i društvenih slojeva.⁶⁹

Nakon što je započela raditi u *Jutarnjem listu* i nakon raspada Monarhije krajem Prvog svjetskog rata, Zagorka započinje s aktivnostima okupljanja društva žena radničke klase te aktivno ističe važnost radničkih prava. Ponovno doživljava kritike od strane viših slojeva i nekadašnjih kolega, no umjesto zatvora, ovaj put dobiva iskren razgovor i razumijevanje od strane komandanta grada, generala Vasića.⁷⁰ Nakon što ju je i *Jutarnji list* otpustio na iniciranje *Obzora*, Zagorka još jednom pada u neimaštinu. Odbivši ponudu berlinskog izdavača Ullsteina, pokreće *Ženski list* kako bi svoje ideje i narodni duh približila i ženskom dijelu stanovništva.⁷¹

Pristavši ponovno pisati romane za *Obzor*, Zagorka odlazi proučavati povijest u inozemstvo gdje su je ponovno dočekale razne pustolovine. Budući da se za vrijeme Monarhije žestoko bunila protiv germanizacije, završava u austrijskom zatvoru iz kojega je spašava njen poznanik Masaryk te je odvodi u Prag, gdje boravi kao gost države.⁷² Vrativši se u Zagreb, pokušala je otići u crkve kako bi istražila građu za svoj roman, no svećenici joj zabranjuju ulazak i oštro kritiziraju njene tekstove nazivajući je bezbožnicom koja u svojim povijesnim romanima napada crkvene redove i dužnosnike.⁷³

⁶⁵ Vidi u: isto, str. 472-474, 475-478.

⁶⁶ Vidi u: isto, str. 479-480.

⁶⁷ Vidi u: isto, str. 480.

⁶⁸ Vidi u: isto, str. 481.

⁶⁹ Vidi u: isto, str. 481-483.

⁷⁰ Vidi u: isto, str. 484-485.

⁷¹ Vidi u: isto, str. 486.

⁷² Vidi u: isto, str. 486.

⁷³ Vidi u: isto, str. 487.

Budući da nije imala stalan krov nad glavom, Zagorka je svojevremeno stanovala u hotelu *Esplanade*. Tamo se zbio još jedan incident povezan sa njenim, navodnim, komunističkim težnjama.⁷⁴ Jedan policijski činovnik provalio je u njenu sobu, prijetio Zagorki i njenim gostima te joj naredio četverodneveni pritvor u toj sobi. Nakon što je saznala zašto i kako je činovnik napao upravo nju (s konobarom je razgovarala o svom romanu *Crveni ocean*), vješto se, uz pomoć prijatelja i kolega, uspjela izvući iz još jedne opasnosti. Jedina posljedica koja ju je sustigla bila je zapljena važnih dokumenata i spisa koje je posjedovala.

Nakon višestrukih kritika njezinih romana koji su proglašavani nepodobnima i uvredljivima prema višim krugovima, Zagorka zapada u tešku neimaštinu. Novinarski posao ne može naći nigdje, a romane odbija pisati budući da su redovno cenzurirani.⁷⁵ Jedinu pomoć dobiva od srpskog kolege Domazetovića koji piše članak o njenim nevoljama.⁷⁶ Još jednom dobiva kritike domaćih kolega budući da je ona, koja se zalaže za dobrobit domovine i naroda, dopustila srbinu da je brani. Godine 1938. otpuštaju je i vlasnici *Ženskog lista* zbog straha od obustave uzrokovane Zagorkinim buntom protiv germanizacije. Tada Zagorka pokreće *Hrvaticu*.⁷⁷

Teški udarac Zagorka doživljava i za vrijeme njemačke okupacije i Nezavisne države Hrvatske. Budući da je bila okarakterizirana kao neprijateljica klera i protivnica germanizacije, zabranjen joj je svaki rad te zaplijenjena većina imovine.⁷⁸ Zagorku je to toliko pogodilo da je pokušala počinuti samoubojstvo, no nakon nekoliko tjedana u sanatoriju se oporavila.⁷⁹ Nakon što je partizani odbijaju primiti u svoj pokret (ne treba im ona sa svojim šund-romanima), krajem Drugog svjetskog rata pridružuje se uličnom odboru i AFŽ-u u sklopu kojeg održava govore te za njih dobiva pohvale.⁸⁰ Godine 1946. zabranjeno joj je održavanje govora i predavanja pod nerazjašnjenim okolnostima.⁸¹ Do kraja života pitala se što je to skrivila i kome te zašto su je na kraju izdali pobornici one ideologije za koju je radila i pisala kada su se mnogi bojali.

Vrlo važna borba koju je Marija Jurić Zagorka vodila bila je i ona u korist feminizma. Još je kao djevojčica shvatila da se položaj žene unutar društva mnogo razlikuje od

⁷⁴ Vidi u: isto, str. 490.

⁷⁵ Vidi u: isto, str., 491.

⁷⁶ Vidi u: isto, str. 492-493.

⁷⁷ Vidi u: isto, str. 492-493.

⁷⁸ Vidi u: isto, str. 494.

⁷⁹ Vidi u: isto, str. 494.

⁸⁰ Vidi u: isto, str. 495.

⁸¹ Vidi u: isto, str. 496.

muškarčeva, a majčino su joj stanje i ponašanje, uz tretman koji je dobivala od strane supruga, poslužili kao primjer onoga od čega se svojim radom i zalaganjem želi odmaknuti. Budući da je odrastala u drugoj polovici XIX. stoljeća, svojim je očima promatrala način na koji je tadašnje patrijahalno društvo tretiralo žene. I sami teoretičari i filozofi 19. stoljeća tvrdili su kako žene nisu istovjetne muškarcima ni po čemu, kako nemaju ni fizičke ni mentalne sposobnosti obavljati zadatke i napore koje obavljaju muškarci.⁸² Kroz svoj je rad Zagorka višestruko dokazala kako može parirati pa čak i nadmašiti muškarce te potaknuti ostale žene da se zalažu i bore za vlastita prava i ravnopravnost. Budući da je bila među prvima na ovim prostorima koji su usvojili feminizam i aktivno se borili za ravnopravnost spolova, često se naziva i „patuljastom amazonkom hrvatskog feminizma“.⁸³

Zagorku je želja da postane političkom novinarkom dovela do mnogih uspjeha, ali ju je učinila i čestim predmetom izrugivanja od strane muškaraca. Već na samom početku njenog novinarskog rada nailazila je na zapreke budući da je redakcija *Obzora* nije htjela zaposliti s objašnjenjem da je to „muški posao“. Naravno, Zagorka je vrlo brzo dokazala kako je sposobna posao odraditi jednako (ili bolje) kao i muški kolege. Budući da je na svojoj koži osjetila omalovažavanje roda kojemu pripada, Zagorka je osnovala *Kolo radnih žena*, feminističku organizaciju koja je okupljala žene-radnice iz različitih tvornica, ali i dvije sobarice i buduće učiteljice.⁸⁴ Na sastancima organizacije sastavljena su pravila koja bi omogućile ravnopravnost žena u društvu te poslana vlasti.⁸⁵ Muški dio društva taj postupak nije gledao s odobravanjem pa je tako Zagorka zaradila tri dana zatvorske kazne zbog pozivanja na nemoral te prijetnju otkazom. Zagorku te prepreke nisu zaustavile. Nastavila je održavati sastanke te pozvala radnice na borbu protiv germanizma.⁸⁶ Hodale bi ulicama Zagreba i pozivale ljude da govore hrvatskim, a ne njemačkim jezikom. To ponovno izaziva bijes gospode iz viših društvenih krugova i same vlasti koji joj dodjeljuju nadimak „švabožderka“ i „luđakinja sufražetka“.⁸⁷

Kolo radnih žena uz Zagorku je aktivno sudjelovalo i u ranije spomenutim demonstracijama protiv bana Khuena Hedervarya, a posebno se istaknula Marija Krizman koju

⁸² Vidi u: Gordana Galić Kakkonen, Eldi Grubišić Pulišelić, „Zagorkin književni prostor destrukcije ili kakva je to strahovita moć što gazi živote žena?“ u: *Neznana junakinja – nova čitanja Zagorke*, ur. Maša Grdešić, Slavica Jakobović Fribec, Zagreb: Centar za čenske studije, 2008., str. 304-305.

⁸³ Vidi u: Lydia Sklevicky, „Patuljasta amazonka hrvatskog feminizma: Marija Jurić Zagorka“ u: *Konji, žene, ratovi*, Ženska inoteka, Zagreb, 1996., str. 245-247.

⁸⁴ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, „Što je moja krivnja?“ u: *Autobiografije hrvatskih pisaca*, ur. Vinko Brešić, AGM, Zagreb, 1997., str. 453.

⁸⁵ Vidi u: isto, str. 453.

⁸⁶ Vidi u: isto, str. 453-454.

⁸⁷ Vidi u: isto, str. 453-454.

je Zagorka nazvala svojom desnom rukom.⁸⁸ Pod izlikom da organiziraju misu za žrtve pale u demonstracijama, pozvale su žene na Trg svetog Marka u Zagrebu. Na trg je pristiglo oko 800 žena kojima su feministice iz spomenute organizacije podjelile kokarde te ih potakle na pjevanje domoljubnih pjesama i izvikivanje parola. Novine diljem Europe pisale su o ovom događaju nazivajući ga čudom, a posljedica koja je sustigla Zagorku bila je zatvorska kazna.

Nakon što su joj strani kolege u Pešti organizirali proslavu povodom desetogodišnjice rada, mnogi su utjecajni novinari spočitnuli *Obzoru* kako ne daje dovoljno priznanja Zagorki kao vrhunskoj i talentiranoj novinarki samo zato što je žena.⁸⁹ Ono što je u Pešti bilo čudo i predmet divljenja, za redakciju *Obzora* i hrvatsku gospodu bila je poruga i sramota. Ni pripadnice visokog društva, iako žene, nisu nimalo blagonaklono gledale na Zagorkin rad te su čak tražile da joj se uruči otkaz.⁹⁰

Čuvši da su hrvatske žene pristale sudjelovati na kongresu o pravima žena u mađarskoj Budimpešti neposredno nakon sukoba Hrvatsko-srpske koalicije i Košutove vlade, Zagorka saziva javnu skupštinu žena te sa svojim istomišljenicama sastavlja rezoluciju koja bi to spriječila.⁹¹ Kao objašnjenje ističe da, budući da je hrvatski Sabor odlučio prekinuti veze s mađarskom vladom, Hrvatice nemaju razloga sudjelovati na kongresu koji se njihove vlade više ne tiče. Iako je nailazila na neodobravanje i pogrde pobornica odlaska u Budimpeštu, Zagorkina je rezolucija izglasana. Još jedan napad od žena iz visokog društva doživjela je i nešto kasnije kada je napisala dva članka u kojima kritizira odvajanje i neravnopravnost ženskog visokog društva i radnica.⁹²

Kao što je već spomenuto, za vrijeme svog rada u stranim parlamentima Zagorka je često nailazila na razne ponude koje bi joj omogućile lagodan život ako prestane pisati u korist svoje domovine. Odbacivši to, redovno joj je spočitavana činjenica da je žena te kao takva, ona i njena riječ nikada neće biti ravnopravna muškim kolegama. Zaštitu, ali i riječi podrške, divljenja i priznanja dao joj je češki političar Tomo Masaryk kazavši joj da je „došla prije svoga doba“.⁹³ Za razliku od Masaryka, njen ju je šef napao ističući kako ženi ne treba čast već imetak

⁸⁸ Vidi u: isto, str. 460.

⁸⁹ Vidi u: isto, str. 46-465.

⁹⁰ Vidi u: isto, str. 465-466.

⁹¹ Vidi u: isto, str. 467-468.

⁹² Vidi u: isto, str. 480.

⁹³ Vidi u: isto, str. 470.

kojim će se moći izdržavati, budući da joj rad neće donijeti kruh i priznanje.⁹⁴ Također, pokušaj mita bečkog ministra morala je držati strogom tajnom kako ne bi izazvala nevolje.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata vodstvo Narodnog vijeća zaposlilo je Zagorku da organizira ženski pododbor te napiše pravilnik za isti.⁹⁵ Nakon toga organizirana je i predkonferencija na koju je Zagorka pristigla s još nekoliko radnica, no pristiglo je i pismo nekolicine akademski obrazovanih žena koje odbijaju da ih Zagorka, akademski neobrazovana žena, vodi.⁹⁶ Odustalo se od daljnje organizacije ženskog pododbora. Nakon ovog incidenta, Zagorka i njena prijateljica Ženka Frangeš uz još nekoliko žena odluče prenamijeniti ili srušiti *Gospojinski klub* koji je okupljao dame iz visokog društva, budući da je u novonastaloj državi došlo do pada titula i jačanja demokracije.⁹⁷ Kao što je i očekivano, naišle su na pogrde i bijes članica kluba. Naposljetku se klub ipak raspao, a Ženka Frangeš osnovala je Demokratsko društvo žena.⁹⁸

Već je ranije spomenuto da je Zagorka uređivala i dva ženska lista, ali i sudjelovala kao aktivna članica Antifašističkog fronta žena. Iako je bila prvakinja feminizma u Hrvatskoj Zagorka nije često u svojoj borbi nailazila na odobravanje društva pa čak ni žena za čiju se dobrobit zalagala. Zaista je bila, kako je istaknuo i Masaryk, rođena prije svoga vremena, no njen je rad postavio i učvrstio temelje na kojima još i danas čvrsto počiva feministički pokret na domaćim prostorima.

POVIJESNI ROMAN I ZAGORKIN POVIJESNI ROMAN

Nakon što je u prethodnim poglavljima pozornost bila posvećena Mariji Jurić Zagorki i njenom životu i političkom angažmanu, valjalo bi napokon zaći i u glavnu temu ovoga rada. Budući da se ona odnosi na ženske likove iz romana *Gordana*, najprije valja reći nešto i o njemu. Budući da se Zagorka okušala u pisanju tekstova različitih žanrova i prirode, a usto bila izrazito politički angažirana, ne čudi da veliki dio njenog stvaralaštva zauzimaju povijesni romani. Upravo toj skupini pripada i *Gordana*. Već iz samog naslova poglavlja može se

⁹⁴ Vidi u: isto, str. 470-471.

⁹⁵ Vidi u: isto, str. 483.

⁹⁶ Vidi u: isto, str. 483.

⁹⁷ Vidi u: isto, str. 483-484.

⁹⁸ Vidi u: isto, str. 483-484.

zaključiti da, iako pripadaju spomenutoj skupini, Zagorkini povijesni romani razlikuju se od onih na koje je čitateljska publika autoričina doba bila naviknuta.

Gordana Galić Kakkonen u svom radu *Buntovništvo kao Zagorkin životni i književni lajtmotiv* ističe kako se u Zagorkinim djelima uvelike vidi utjecaj bunta koji je Zagorku kroz život kao urođena vrlina (ili mana?) vodio u razne sukobe, ali i trijumfe. Kakkonen Zagorkin bunt dijeli na četiri kategorije: nacionalno, feminističko, socijalno i prosvjetiteljsko.⁹⁹ Kada sagledamo okolnosti i vrijeme u kojemu je Zagorka živjela, jasno možemo zaključiti da su spomenute kategorije čvrsto povezane uz teme njenog interesa i borbe. Teme njenih povijesnih romana vezane su uz hrvatsku povijest ispunjenu raznim sukobima sa stranim i ugnjetavačkim vlastima, nacionalnim izdajicama i problematikom položaja Hrvatske u državnim tvorevinama u kojima je egzistirala. Budući da se kao žena u svijetu novinarstva morala braniti od raznih predrasuda i ucjena, kod pisanja povijesnih romana imala je slobodu reći sve što u novinskim člancima nije mogla (smjela). Svojim romanima pridavala je ditaktičku svrhu, pišući ih kako bi podigla nacionalnu svijest hrvatskog naroda. Stoga, činjenica da kao teme svojih romana često uzima borbu Hrvata protiv strane vlasti u raznim razdobljima hrvatske povijesti nije nimalo slučajna. Upravo kroz te teme i povijesno važne likove junaka, Zagorka pokušava skrenuti pažnju na nepravdu koja se događala i u vrijeme njezinog života. Povijesne događaje pretvara u opomenu za one suvremene, veliča vrline svojih junaka kao što su domoljublje i etičnost, a najstrože osuđuje tirane na vlasti i domaće izdajice koje s njima surađuju. Svojim romanima u čitateljima želi probuditi osjećaj ponosa i domoljublja te mržnje prema onima koji narodu oduzimaju prava i slobodu. Još jedna kategorija koja se javlja kroz prizmu domoljublja i nacionalne osvještenosti je i kategorija feminističkog.

U Zagorkinim povijesnim romanima mjesto glavnog junaka zauzimaju žene, dakle junakinje. To je najveća razlika koja odvaja Zagorkin povijesni roman od standardnog povijesnog romana. Zagorkine junakinje, baš kao i ona sama, stoje uz bok muškarcima te se bore za svoje ideale i ravnopravnost. Ono što je zanimljivo jest da Zagorka svojim junakinjama pridaje određene osobine koje njoj nisu bile pridavane, a koje je žarko priželjkivala, kao što su divljenje, poštovanje i uvažavanje suprotnog spola. Veliki se i poznati hrvatski nacionalni junaci u Zagorkinim romanima utječu i traže savjet od žena diveći im se ne samo zbog izvanredne ljepote (još jedna osobina za kojom je Zagorka patila) već i zbog njihove mudrosti, oštroumnosti i mogućnosti progledavnija kroz koprenu namnutih pravila i laži. Junakinje

⁹⁹ Vidi u: Gordana Galić Kakkonen, „Buntovništvo kao Zagorkin životni i književni lajtmotiv“ u: *Kako je bilo... O Zagorki i ženskoj povijesti*, ur. Sandra Prlenda, Zagreb: Centar za ženske studije, 2011., str. 78.

njenih romana tako su moralno uzvišene te svojim umom često zasjenjuju one muške, za koje se u Zagorkino doba smatralo da su superiorniji. One smišljaju i otpetljavaju spletke, služe se lukavošći i manipulacijom kako bi navele ostale likove da surađuju s njima, i gotovo uvijek uspijevaju.¹⁰⁰ Uz povijesnu, Zagorka u svoje romane uvodi i ljubavnu komponentu. Budući da junakinje bude divljenje svih likova, između njih i najhrabrijih, najistaknutijih boraca za domovinu i ideale (budući da su samo oni dostojni Zagorkinih glavnih junakinja) rađa se ljubav koja trijumfira kao skladan i savršen prikaz muškog i ženskog ravnopravnog pripadnika naroda koji za svoj ideal postavljaju domoljublje i dobrobit naroda.¹⁰¹ Međutim, valja napomenuti da ljubav nikada nije iznad ideala i glavnog cilja te se ona često žrtvuje u njihovu korist, upravo na iniciranje ženskih likova.

Također važne su i komponente prosvjetiteljskog i socijalnog. Kao što je već spomenuto, Zagorka svojim romanima pridaje didaktičku ulogu, ali ne samo u političkom smislu. U romanu *Grička vještica* tako npr. govori o štetnosti i pogubnosti praznovjerja, dok u *Republikancima* o važnosti borbe za slobodu i novi poredak.¹⁰² Socijalna je komponentna izrazito važna budući da je možemo povezati sa Zagorkinom brigom za „malog čovjeka“. Sukladno tome, likovi iz nižih staleža često su okarakterizirani kao poštenu i pravedni ljudi potlačeni od strane vlada i tirana. Također, staleška pripadnost glavnih junakinja (i junaka) je izrazito bitna.¹⁰³ Junakinje poput Nere, Gordane, Dorje i Ksenije pripadaju višem staležu koji im omogućava više slobode, bolju edukaciju i blizinu onima koji vode vlast i politiku. Te se junakinje prema pripadnicima nižeg staleža odnose sa razumijevanjem, naklonošću, poštovanjem i ravnopravnošću. Junakinje poput Krasanke, Tajane, Stanke i Jadranke pripadaju nižim slojevima, a Zagorka ih je okarakterizirala kao oštroumne, pametne i moralno uzvišene. One se često udajom i vlastitim zaslugama uzdižu do viših slojeva, u kojima onda dobivaju priliku za još jače iskazivanje svojih vrlina.¹⁰⁴ Možemo zaključiti da je Zagorkin bunt zaista pokretač svih njenih postupaka, ali i glavna motivacija za rad i borbu za vlastite ideale, bilo to u političkom ili književnom smislu.

Budući da je u ovome radu naglasak stavljen na ženske likove, važno je promotriti i na koji su se način ženski likovi oblikovali u hrvatskoj književnosti kroz povijest. Grubo rečeno,

¹⁰⁰ Čak i negativno okarakteriziranim ženskim likovima Zagorka pridaje spomenute vrline, no one zbog svojih zlih namjera ne uspijevaju postići svoj cilj, budući da dobro uvijek pobjeđuje ili bar ublažava situaciju u korist višeg cilja.

¹⁰¹ Vidi u: isto, str. 84.

¹⁰² Vidi u: isto, str. 85.

¹⁰³ Vidi u: isto, str. 85.

¹⁰⁴ Vidi u: isto, str. 85.

likovi žena u hrvatskoj književnosti mogu se podijeliti na dva tipa: idealna žena (po standardima društva) i nemoralna žena sklona razaranju dobra.¹⁰⁵ Idealna bi žena, po shvaćanju patrijahalnog društva koje se formiralo kroz povijest, bila nježna, uglađena, mirna, pokorna te ostvarena kao supruga ili majka, no kroz povijest književnosti u hrvatskoj upoznajemo i ženske likove koji se smatraju idealnima, a ne odgovaraju u potpunosti ovom opisu. Dok se u ranijoj, srednjovjekovnoj poeziji, često ističe lik majke (često kao Majke Božje), obzirom da je Hrvatska kroz povijest promijenila mnogo vladara te pretrpjela ratove sa susjednim državama (Osmansko carstvo, Mletačka Republika) pojavljuje se i lik žene – nacionalne junakinje.¹⁰⁶ Kao primjer možemo navesti i Marulićevu Juditu koja se žrtvuje kako bi spasila svoj narod od silnika. Možda bismo mogli reći da je Judita u ovome slučaju i idealna žena (udovica koja čuva svoju čast i žali za mužem) i žena – ideal (junakinja koja žrtvuje svoju čast i riskira život kako bi spasila narod). Upravo nam je taj koncept idealne žene i žene–ideala važan kada govorimo i o Zagorkinim ženskim likovima, budući da su sve njene junakinje žene najčišćih i najplemenitijih vrlina spremne žrtvovati sve što ih takvima čini za neki viši, najčešće nacionalni, cilj. Nadalje, u hrvatskoj se povijesti književnosti, sukladno i onoj svjetskoj, javlja takozvani lik *femme fatal*.¹⁰⁷ Nasuprot renesansnih i baroknih, krhkih i nježnih ženskih likova, likove fatalnih žena često, uz neopisivu ljepotu i privlačnost, karakteriziraju i tajanstvenost te sve ono što se smatra suprotnim od likova idealnih (gotovo transparentnih¹⁰⁸) žena. Ti su likovi često okarakterizirani kao negativni, poput Klare Grubarove iz Šenoina *Zlatarevog zlata*. I taj koncept fatalne žene nam je također zanimljiv kod Zagorke, posebno kada se promatraju likovi Gordane i kraljice Beatrice koji su na neki način toliko slični, a opet oprečni. Što se tiče oblikovanja ženskih likova u povijesnim romanima, ono je nešto teže za analizirati. Najpoznatiji pisac povijesnih romana, i pisac s čijim je radom Zagorka bila zasigurno dobro upoznata, bio je August Šenoa. Šenoini romani također sadrže likove idealnih žena, tj. onih koje Nemeć u *Slici žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća* naziva anđelom u kući nabrajajući ih kao jedan od četiri tipa ženskih likova uz likove fatalnih žena i *femme fragile* (slične prvome tipu, no bolešljive i krhke) te onih samosvjesnih koje raskidaju s patrijahatom.¹⁰⁹ Kod Zagorkinih

¹⁰⁵ Vidi u: Božidar Petrač, „Lik žene u hrvatskoj književnosti“ u: *Bogoslovska smotra*, Vol. 60 No. 3-4, 1990., str. 349.

¹⁰⁶ Vidi u: isto, str. 349, 351.

¹⁰⁷ Vidi u: isto, str. 352-354.

¹⁰⁸ Transparentnih, budući da su njihovo ponašanje i djela u skladu s očekivanjima patrijahalnog društva koje žene ne smatra bićima sklonim skrivenim namjerama.; Vidi u: isto, str. 353.

¹⁰⁹ Krešimir Nemeć, „Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“ u: *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002.*, odgovorni ur.: Miljenko Jurković, Zagreb, 2003., str. 100-101.

junakinja također možemo pronaći karakteristike tih tipova ženskih likova, no glavna je razlika ponovno ta, da Zagorkine junakinje zauzimaju mjesto likova glavnih nacionalnih junaka.

Sam pojam „povijesni roman“ teško je definirati. Možda bi najtočnije bilo reći da se radi o djelu koje za glavnu okosnicu svoje radnje uzima neki povijesni događaj ili epohu te fikcionalnu priču koja čitatelja na osobniji način uvodi u sam povijesni događaj ili epohu. No, treba napomenuti da se razina povijesnog (onoga što se zaista smatra povijesno točnim) i fikcionalnog kod različitih autora miješa, prožima i ispoljava na različite načine. Kao što je već ranije spomenuto, Zagorka je povijesne podatke za svoja djela crpila iz raznih arhiva i izvora. Čitajući njene romane, zaista možemo naići na mnogo povijesnih podataka koji su nam poznati još iz školskih klupa te na još više likova koji su zapravo prikazi stvarnih povijesnih figura. Pitanje koje se može postaviti prilikom promišljanja o povijesnom romanu glasi: koliko istinitosti i vjerodostojnosti podatci korišteni kod pisanja romana moraju imati, kako bi se roman zaista smatrao vjerodostojnim prikazom razdoblja ili događaja o kojemu govori? Na to je pitanje izrazito teško odgovoriti, osobito kada se radi o Zagorkinim povijesnim romanima, budući da su glavni likovi i pokretači ili aktivni sudionici povijesnih događaja upravo žene, što zaista ne odgovara onome čemu nas povijest društva i rodnih odnosa uči. Još jedno važno pitanje koje pokreće Hayden White u tekstu *Fabulacija povijesti i problem istine u prezentaciji povijesti* jest: kakav zaplet bi bio prikladan kada se želi ispričati priča o nekom povijesnom događaju?¹¹⁰ Povijesne činjenice zasigurno postavljaju granice koje pomažu formirati priču oko njih, a autor je taj koji odabire najprikladniji tip zapleta koji će te činjenice oblikovati u priču.¹¹¹ Takv tip zapleta trebao bi omogućiti što istinitiju prezentaciju događaja o kojemu se govori, ali i pristupiti događaju o kojemu govori poštivajući njegovu prirodu i na koji se način ona očituje u suvremenom društvu. Nadalje, White ističe i razliku poimanja pisanja o povijesti iz perspektive devetnaestostoljetnih, realističkih, autora i onih modernističkih.¹¹² Realistički autori nastoje događaje prikazati što istinitijima na način da se među stvarne povijesne činjenice ne miješa mnogo fikcionalnih likova i zapleta. Kao primjer iz hrvatske književnosti možemo navesti ponovno Šenoino *Zlatarovo zlato* u kojemu jedno poglavlje govori samo o povijesnim događajima, dok drugo govori o fikcionalnoj fabuli čije vrijeme i mjesto radnje odgovaraju spomenutim povijesnim događajima. Modernistički pisci, nasuprot tome, koriste razne alegorije, metafore te tehnike fikcionalizacije kako bi dočarali, ne samo činjeničnost

¹¹⁰ Vidi u: Hayden White, „Fabulacija povijesti i problem istine u reprezentaciji povijesti“, u: *k. časopis za književnost, književnu i kulturnu teoriju*, svezak 1, br. 1, Zagreb, 2003., str. 34.

¹¹¹ Vidi u: isto, str. 45.

¹¹² Vidi u: isto, str. 50-51.

događaja, već i njegov ugođaj. Upravo to stvara i sama Zagorka, budući da povijesne događaje iz svojih romana usko veže i uz fikcionalne događaje i živote svojih likova koji se zbog neke slučajnosti ili životnih okolnosti upliću u te događaje te ih čak i uzrokuju ili utječu na njihov tijek, što povratno utječe i na njihove živote.

GORDANA

Kako ga je nazvala Jolán Mann u svom tekstu *Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja: Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke*, roman–rijeka Gordana zasigurno je najopsežnije Zagorkino djelo. Ovaj je tzv. feljton-roman izlazio u nastavcima između 1934. i 1939. godine, a sastoji se od dvanaest svezaka koji sveukupno, ovisno o izdanju, sadrže više od deset tisuća stranica teksta. Kada kažemo da je to Zagorkino najopsežnije djelo, ne mislimo samo na opseg. Radnja Gordane proteže se kroz više od trideset godina, od kraja XV. stoljeća pa sve do nakon povijesne bitke na Mohačkom polju 1526. godine. Možemo je podijeliti na tri dijela od kojih je prvi *Proročanstvo na kamenitim vratima*, drugi *Pakao prijestolja*, a treći *Veliki sud*. Prvi dio govori o posljednjoj godini vladavine i života hrvatsko-ugarskog kralja Matije Korvina. Zatim slijedi opis dugog niza godina ispunjenim raznim spletkama i intrigama te borbama za vlast i pravdu dugo nakon njegove smrti. Radnja romana pretežito se odvija na području Hrvatsko–Ugarskog Kraljevstva, ponajviše u Zagrebu i njegovoj okolini te Budimu, a kraći su djelovi smješteni čak u onodobno moćno Napuljsko Kraljevstvo te Slovačku. Kroz roman upoznajemo široku paletu likova, koliko onih fikcionalni, toliko i onih stvarnih, istaknutih povijesnih likova.

LIK GORDANE

Glavni je lik (fikcionalni) ovoga romana upravo, već spominjana, Gordana. Na početku romana upoznajemo je kao sedamnaestogodišnju dvoranku na dvoru hrvatsko-ugarskog kralja Matije (Matijaša) Korvina iz obitelji Hunjadi te njegove supruge kraljice Beatrice, kći moćnog napuljskog kralja Ferrantea. Bila je štićenica, a kako kasnije saznajemo i kći, Ivana Česmičkog, u povijesti poznatog i kao Janus Panonius, bivšeg kraljevog prijatelja osuđenog radi izdajstva. Budući da je njen skrbnik (otac) bio primoran na život u skrivanju, Gordanu je pod svoju zaštitu uzela kraljica Beatrice te je odgojila u renesansom talijanskom duhu koji je i sama usvojila u svojoj domovini. Taj je renesansi duh Gordanu oblikovao u djevojku koju su krasile i one vrline koje su se smatrale svojstvenima muškarcima, kao što su mačevanje i oštroumna diplomacija. Prema svemu sudeći može se zaključiti da Gordana nije bila sasvim obična dvoranka s vrlinama prosječne mlade dame visokog roda o čemu svjedoči i citat s početka romana: “Ona je

Amazonka, kao žene grada Milana, umna kao Leonida.¹¹³ Njezine su je vrline i kvalitete mnogo puta dovele u razne situacije od kojih su neke bile izuzetno opasne, ali, kako se na kraju ispostavilo, ključne za njenu emancipaciju i borbu za svoje ideale. Po naputku svoga skrbnika Česmičkog, Gordana se uhvatila u koštac s narodnim izdajicama i pretendentima na hrvatsko-ugarsko prijestolje. Sve su to bili vrlo neobični interesi za jednu mladu djevojku onoga doba. Ona je izvrstan primjer androginozno lik, kojeg spominju mnogi autori baveći se Zagorkinim djelima.¹¹⁴ Uz sve to, valja napomenuti da je Gordana, kao i ostale Zagorkine junakinje, bila rijedak primjer izrazite slavenske ljepote koja joj je kroz život i borbu mnoge situacije otežala, ali i olakšala. Donijela joj je ujedno i zavist i divljenje, od kojih se oboje pokazalo opasno. Kroz roman pratimo njeno djelovanje u borbi protiv tuđe vladavine, domaćih izdajnika i tiranina, sve za dobrobit naroda, ali i vrlo zanimljivu i mističnu ljubavnu priču koja se uz sve to provlači i ostavlja trag. Također, lik Gordane upoznajemo iz dva kuta. Prvi je lik snažne, borbene i hrabre djevojke spremne žrtvovati sve kako bi postigla svoj cilj, pa čak i vlastitu čast i život. Drugi nam kut prikazuje Gordanu isto takvu, samo se ovaj put radi o ženi i majci nekoliko godina nakon najsnažnijih političkih borbi. Sada se one ponovno rađaju, ali ih Gordana mora rješavati uz mnogo više prepreka budući da se sada zlikovci koriste i njenim vlastitim sinom kako bi je zaustavili. U drugom je djelu romana Gordanin lik još zamršeniji budući da mora balansirati između uloge narodne heroine i zabrinute majke i supruge. Kako bi postigla svoje ciljeve, u oba dijela romana morala se koristiti različitim sredstvima kako bi utjecala na slijed i rezultate političkih događaja kojima su uglavnom upravljali muškarci.

Već na samom početku romana vidimo kako je jedan od motiva sukoba, koji nisu izravno politički, ali na politiku utječu, i ljubav dvojice (ili više) muškaraca prema istoj ženi. Na samom se početku romana događa oružani sukob princa Ivana, nezakonitog sina Matije Korvina, i talijanskog grofa Alfonza Borgie. Naime, Alfonso je nanio uvredu nepoznatoj ženi (Gordani) te time ražestio princa koji ga je izazvao na dvoboj. Kako saznajemo iz razgovora ostalih likova, oštrica Alfonso Borgie bila je poznata po tome da je premazana otrovom koji bi ubio protivnika i najmanjom ogrebotinom. Kasnije doznajemo kako bi prinčeva smrt u prilog išla i kraljici Beatrici (također Talijanki) jer bi osigurala kraljevsko prijestolje za svoju obitelj nakon smrti kralja. Već od početka radnje zamjetan je utjecaj Gordane na politiku, iako ona ne utječe svjesno. Također, Gordana na sebe navlači i bijes samoga kralja Matije. Kralj je uz pomoć savjetnika odlučio sina Ivana vjenčati s kćeri milanskog vojvode, Biancom Sforza, kako

¹¹³ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, *Gordana I*, Stvarnost, Zagreb, 1966., str.30.

¹¹⁴ Iako posjeduje sve vrine ženskosti, pripadaju joj i one koje se smatraju muškima što, uz ženskost, liku Gordane pridodaje i dozu maskuliniteta.

bi mu pribavio bogatsvo i simpatije velikaša koji su ga trebali izabrati kao naslijednika. Sklonost princa prema drugoj ženi bila bi velika prepreka upravo zbog njegove vrlo emocionalne prirode, stoga bi Gordana, kao nezakonita kći bez miraza, mogla pomutiti kraljeve planove. Prateći radnju, shvaćamo da je sklonost muškaraca prema Gordani često veliki problem, no i prednost koju koristi u postizanju ciljeva. Znajući da tri izrazito važna lika, princ Ivan, vojvoda Lovro Iločki i Damir, gaje ljubav prema njoj (ne samo radi ljepote, već i ostalih vrlina) Gordana to koristi kako bi ih navela na još snažniju borbu u korist domovine. Tako u situaciji kada se princ Ivan nećka treba li se boriti za krunu ili je prepustiti češkom pretendentu Vladislavu, Gordana govori kako ona veliča te za sebe očekuje: „Junaka nad junacima koji oživotvoruje moje (njene) ideale.“¹¹⁵, a opisuje ga ovako: „Junaka želim u kojega je postojanost odluke. Nesalomljivost volje, jakost vjere u sebe i u druge. Junaka u kojemu se snaga duha spaja sa snagom mača.“¹¹⁶ Tim ih rječima sve navodi da zaista postanu takvi junaci u nadi da bi nekada mogli osvojiti njeno srce, a sama time dobiva garanciju da će njenom domovinom vladati domaći vladar. Također svoju ljepotu i šarm koristi i u odnosu sa kraljem Vladislavom, te čak prihvati i njegovu bračnu ponudu kako bi od njega iznudila dobrobit za svoj narod.

Još jedna odlika koja je Gordani višestruko pomogla pri postizanju ciljeva je i lukavstvo. Lukavstvo je osobina koja se spominje kroz svih dvanaest svezaka romana i veže uz mnoge likove, i pozitivne i negativne. Kada govorimo o Gordaninom lukavstvu, ono je isključivo u svrhu postizanja dobra, to jest otkrivanja spletki i informacija te obmanivanja kako bi postigla svoj cilj – dobrobit domovine i hrvatskog naroda. Njeno se lukavstvo očituje već na početku romana. Gordana se cijelom dvoru uspjela predstaviti kao „namiguša“ željna samo muške pažnje, nesvjesna političkih borbi koje su se odvijale neposredno pred kraj vladavine kralja Matije. Predstavivši se takvom, neometano se mogla kretati dvorom i slušati što ostali dvorani govore. Također, kraljica Beatrica smatrala ju je svojim „produktom“ te je namjeravala koristiti u svrhe osvajanja prijestolja i naklonosti plemića nakon Matijine smrti. To je Gordani pomoglo da bude bliska sa planovima i težnjama neprijatelja i domaćih izdajica. Lukavost joj pomaže i u odnosu s češkim kraljem Vladislavom, prema kojem čak hini i ljubav te mu obećava brak kako bi stvorila što pogodniju situaciju za svoju domovinu. Svojim obećanjima i lažnim iskazima divljenja Gordana povlađuje Vladislavu čija naivna i pasivna narav to objeručke prihvaća. Ono što Gordana zapravo čini jest, da Vladislavu predstavlja svaku situaciju i svaku

¹¹⁵ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, *Gordana V*, Stvarnost, Zagreb, 1966., str. 108.

¹¹⁶ Vidi u: isto, str. 108.

odluku i zaključak kao dokaz njegova „veleuma“¹¹⁷ te, lažno mu se diveći, zapravo ga navodi na zaključke i odluke koje idu u prilog njenom cilju. Zagorka često kod opisa svojih likova koristi crno-bijelu karakterizaciju. Gordanu možemo okarakterizirati kao „bijeli“ lik, unatoč tome što neki njeni postupci štete drugim likovima. Važno je napomenuti u tom slučaju da, iako možda nisu najpošteniji, njeni postupci su uvijek u korist višeg cilja, a štete isključivo onim likovima koji rade ili sudjeluju (svjesno ili nesvjesno) u spletkama neprijatelja (u slučaju ovog romana, Mađarima i Talijanima). Posebno zanimljivi događaji u romanima su oni kada Gordana lukavstvom suzbija lukavstvo i spletku ostalih likova, osobito kraljice Beatrice, još jednog izrazito snažnog ženskog lika o kojemu će riječi biti kasnije.

Uz lukavost, kao važna sredstva, Gordana koristi pretvaranje i preodjevanje.¹¹⁸ Budući da je bila žena i dvoranka, često joj je bio uskraćen pristup informacijama i sloboda kretanja koju su uživali njeni muški suborci i neprijatelji. Zbog toga se često preodjevala u muškarca, osobito je često navlačila svoje viteško odijelo. Osim odijela, Gordana je vrlo dobro oponašala i viteški način hoda, jahanja i govora, a ni baratanje mačem nije joj bilo strano što vidimo iz njene želje za sudjelovanjem na turniru, što joj je bilo uskraćeno.¹¹⁹ Muškarci nikada ne prozrijevaju njenu glumu. Kao što je već prethodno spomenuto, Gordana je izvrstan primjer androginozno lik. Kraljica Beatrica pod čijim je pokroviteljstvom stasala odgojila ju je u renesansnom talijanskom duhu koji je ženama dopuštao više slobode, samostalnosti i smjelosti. Na „sjeveru“, tj. krajevima kojima je vladao kralj Matija, takav je način odgoja ženske djece bio nečuven što govori i Matijina tvrdnja kako: “Kod nas na sjeveru još dugo neće slaviti ženu s mačem u ruci...”¹²⁰ Jedan je od najvećih Gordaninih kompleksa upravo taj što nije muškarac.¹²¹ Imajući sve kvalitete junaka, jedino što je spriječava u iskorištavanju svog punog potencijala je upravo to što je rođena kao žena. Mnogo puta kroz roman i sama spominje to kao nedostatak, što, ako se prisjetimo ranijih poglavlja, možemo povezati i sa samim Zagorkinim riječima kojima priča o sebi. Činjenica da je žena često je negativno stigmatizirana te je se u jednom trenutku naziva čak i muškaračom (opet poveznica sa Zagorkinom stvarnim životom). Mnogo takvih komentara dobiva i od muškaraca. Budući da su gotovo svi njeni

¹¹⁷ Ironično, budući da je opisan kao vrlo lijep, pasivan i naivan čovjek kojemu je stalo samo do tjelesnih užitaka.

¹¹⁸ Vidi u: Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za ženske studije, 2009., str. 82.

¹¹⁹ Vidi u: isto, str. 86.

¹²⁰ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, *Gordana I*, Stvarnost, Zagreb, 1966., str. 59.

¹²¹ Vidi u: Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za ženske studije, 2009., str. 88.

muški suborci zadivljeni njenom oštromnošću i domoljubljem često spominju kako je velika šteta što je rođena kao žena, i to žena nedovoljno visokog roda, da bi se mogla izravno uključiti u političke sukobe i odluke. Iako ne može sudjelovati izravno i tako pokazati svoje kvalitete, Gordana ih upotrebljava kako bi u muškim suborcima probudila iste i motivirala ih za borbu. Svojim govorima ispunjenim snažnim riječima i metaforama, poput onog spomenutog u kojem govori o idealnom junaku, muškarcima dočarava što se od njih očekuje i što je ispravno. U mnogih muškaraca budi divljenje i poštovanje te osjećaj za ravnopravnost žena. Kod nekih se pak mora više potruditi. Tako je bilo i s Damirom (za kojega se kasnije i udala) kojeg je svojim radom i utjecajem odmaknula od paternalističkog uvjerenja.¹²²

U svojim je podvizima Gordana bila izrazito oprezna. Često je slušajući obećanja i govore političkih protivnika iščitavala tragove nekih novih opasnosti ili spletki, dok ostali likovi, poglavito muški, nisu bili toliko pronicljivi. U ovom kontekstu važno je spomenuti i treći dio romana *Veliki sud* te kraj drugog dijela *Pakao prijestolja*. Tamo Gordanu ne vidimo više kao djevojku bez miraza spremnu žrtvovati apsolutno sve kako bi postigla svoj cilj. Sada je upoznajemo kao suprugu i majku, ženu koja sada ima obitelj koju voli. Ta se obitelj postavlja kao svojevrsna prepreka između nje i njenog cilja budući da, kao što je već spomenuto, predstavlja slabost dobro poznatu i njenim neprijateljima. Tako u drugom dijelu romana lukavački knez Đuro Brandenburg otima Gordaninog sina Damira i zatočava ga u svoj dvorac. Čuvši da joj sin ozlijeđen leži u kneževu dvoru, Gordana koja je bila uvjeren da joj je sin mrtav, bez razmišljanja pohrli u dvorac gdje i ona upada u zamku i biva zatočena. Kako bi izvukla i sebe i sina iz nevolje u koju su zapali, poduzima niz postupaka kako bi se oslobodila. U knezu Brandenburgu nailazi na oštrog protivnika koji se ne boji upotrijebiti sva raspoloživa sredstva kako bi onemogućio njen bijeg i ponovni susret s političkim istomišljenicima kojima je tada služila kao glavni izvor motivacije i revolucionarnih ideja za dobrobit domovine. Nakon izlaska iz zatočeništva pomaže Turpoljcima da riješe i prozru istinu o napadima nepoznatog viteza u crvenom oklopu i njegove čete. Kasnije se bori i protiv vladavine Vladislavovog sina narušenog psihičkog i fizičkog zdravlja. Gordana još jednom neoprezno gotovo da upada u zamku kada joj jave da se njen suprug Damir vraća iz Bosne gdje je zamalo poginuo u ratu s Turcima.

Još jedna zanimljiva stvar na koju nailazimo u ovom dijelu romana je i pojam djevojačke časti, odnosno nevinosti prije braka i opasnosti od silovanja. Kao što je u ranijim

¹²² Vidi u: isto, 86-87.

poglavljima spomenuto, Zagorka se bavila i feminizmom te stoga, činjenica da je elemente istoga uključivala u svoje povijesne romane nije nimalo začudna. Iako se pitanje Gordanine časti provlači kroz cijeli roman (od Averesinog proročanstva, preko Beatricinog plana o skrivenoj trudnoći do raznih događaja u kojima Gordana postaje žrtvom pohotnih muškaraca), u ovom dijelu ona boravi zatvorena u dvorcu muškarca koji joj nije muž, a iskazao je interes za nju. Shvativši to mnogi su plemići, čak i jedan od njenih najvećih zaštitnika i prijatelja Lovro Iločki, posumnjali da je Gordana izgubila svoju čast. Ono što je zanimljivo jest da je oni zbog toga ne smatraju „palom“ ženom već joj govore kako ona u njihovim očima ostaje ista, hrabra i požrtvovna žena te ravnopravni član njihove „stranke“. Nasuprot tome, imamo primjer Vilene, koju otima njen zaručnik Dražinić koji se lažno predstavlja kao prijatelj naroda. Iako cijelo Turopolje i plemići znaju da je Vilena dobra i poštena djevojka, činjenica da je boravila sama pod istim krovom s muškarcem stavlja joj stigmom djevojke s izgubljenom časti. Ta se stigma gubi kada Gordana ponovno upotrijebi svoje lukavstvo te izmami priznanje od Dražinića. Gordana je dakle žena čijoj riječi i časti muškarci (barem većina) nepokolebljivo vjeruju, zahvaljujući njenom političkom angažmanu u kojem je svojim neobičnim talentima pomagala i pronalazila rješenja kada se to čak i onim najmoćnijima činilo nemoguće. Budući da je bila samo dvoranka, bez miraza i obitelji, Gordana, iako je se smatralo pripadnicom visokog društva, nije mogla samostalno utjecati na razvoj političkih događaja. To je, kao što se vidi iz prethodnih primjera, činila preko muškaraca koji su bili najaktivniji sudionici političkih borbi, dajući im savjete te manipulirajući kako bi ostvarila svoj cilj ili nešto najbliže njemu.

LIK KRALJICE BEATRICE

Uz naslovnu junakinju Gordanu, u romanu se pojavljuje još jedan izrazito snažan ženski lik. Radi se o kraljici Beatrici, stvarnoj povijesnoj ličnosti i kćeri moćnog napuljskog kralja Ferantea, čije se želje i ambicije uvelike suprotstavljaju Gordaninim. Ako Gordanu nazovemo „bijelim“, tj. pozitivnim likom, tada kraljicu Beatricu moramo smatrati onim „crnim“ likom negativca. Beatrice je bila mlada napuljska princeza vrhunske ljepote i pravog, renesansnog intelekta kojim je obdarila i Gordanu. Udaвши se za kralja Matiju postala je i kraljica moćnog kraljevstva na „sjeveru“ te tako, uz supruga, stekla i moćnog saveznika kraljevstva svog oca, te mnogih drugih u kojima su kraljevale njene sestre. Dakle, može se zaključiti da je i sam brak bio jedno od najvažnijih političkih sredstava, kod kojih su žene, svjesno ili nesvjesno, imale izrazito važnu ulogu. Brak kraljice Beatrice i kralja Matije bio je pomno isplaniran. Uz to što

je kralj Ferante dobio saveznika na „sjeveru“, kralj Matija je, kao kralj koji se morao izboriti za svoje vladarsko pravo, dobio suprugu s velikim mirazom i priznanje te zaštitu moćnog kraljevstva te njegovih saveznika. Iako se čini da je Beatrica ovdje bila isključivo predmet političke trgovine moći, ona je bila i mnogo više od toga. Spomenuto je već da je bila odgojena u renesansom duhu, te je i sama posjedovala osobine koje je prenijela na Gordanu. Njena uloga napuljske princeze udajom nije prestala već se samo ispreplela s ulogom kraljice Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, te je svojim angažmanom nastojala na „sjever“ dovući što više talijanskog utjecaja o čemu će riječi biti i nešto kasnije. Još jedan slučaj kada se brak pokušao iskoristi za ostvarivanje političkih veza između dvije države je i ženidba (kasnije propala) princa Ivana i sestre milanskog vojvode, Bianče Sforza. Tako bi princ Ivan, kao nezakoniti sin kralja Matije, u kraljevstvo donio bogatstvo te potvrdio svoje vladarsko pravo sklapajući obiteljske veze s jednim od najmoćnijih vladara onoga doba („Ova će ženidba učvrstiti prestolonasljedstvo mojem sinu. Pred vlašću i vezama koje ona donosi s čitavim jugom i samom papinskom stolicom pokleknut će naši gizdavi oligarhi, jer osim svega toga donijela bi zaručnica i zlata koje više vrijedi oligarshima od bojne slave moje i mojeg oca“¹²³). No, brak se nije koristio u politici samo u svrhu stvaranja saveznika među europskim državama. Brak koriste i Gordana i Damir kako bi kralja Matiju uvjerali kako ona nije ljubavnica princa Ivana. Na taj način uspijevaju utišati kraljev gnjev prema Gordani te je zadržati na dvoru kao važnog savjetnika i špijuna. Brak koriste i hrvatski plemići kada odlučuju udati Beci Frankopan, kći bogatog plemića, za princa Ivana kako bi osigurali njegovu vjernost i zapečatili njegovu borbu za dobrobit Hrvatske kada postane banom.

Kraljica Beatrica je, kako je već napomenuto, lik negativca u ovome romanu. Njene su kvalitete skoro, ako ne i sasvim jednake Gordaninima, no Beatrica ih koristi u zle svrhe. Njena je želja na prijestolje postaviti nasljednika svoje krvi te tako podjarmiti kraljevstvo pod okrutnu vlast po kojoj je Aragonska dinastija bila poznata. Za razliku od Gordane čiji nam je izgled opisan kao neka neobična i tajanstvena, a opet zamamna ljepota, opis fizičkog izgleda kraljice Beatrice nam odaje i njen hladan i čvrst te arogantan karakter¹²⁴: “Bijelo joj je lice poput mramora. Tamne kose, oči zapovijedaju. Obrve tanke, visoko urezane. U ravno isklesanom nosu nešto neumoljivo. Bradica čvrsta, kruta. Na tamnoj kosi počiva mreža od bisera. I tamnoplava kosa i lice, i biser – sve se čini kao isklesano od mramora. (...) U držanju i svakom

¹²³ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, *Gordana I*, Stvarnost, Zagreb, 1966., str. 11.

¹²⁴ Vidi u: Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za Ženske studije, 2009., str. 89.

koraku otmjenost. Odsijeva kraljevstvo u svakom pokretu njene pojave.“¹²⁵ Sama činjenica da je Zagorka uspoređuje s bijelim mramorom, govori nam da se radi o liku žene svjesne svog položaja. Upravo tu pronalazimo i glavnu razliku i ključnu sličnost između Beatrice i Gordane. Obje se žene koriste istim sredstvima (lukavost, pretvaranje, preodjevanje, intelekt, ljepota,...) no Gordana to čini za dobrobit domovine i na štetu sebe, a kraljica isključivo u korist svoje obitelji i vlastitu, a na štetu podanika kraljevstva.¹²⁶ Osim ove, još je jedna važna razlika između ove dvije žene da je Beatrica, budući da je kraljica, imala mnogo više slobode kada su u pitanju bili politički okršaji. Beatrica je tako često naglašavala kako je ona suvladar te se njena borba za vlastite ciljeve očituje čak i u izravnim sukobima sa samim kraljem Matijom (predlaže da ona postane nasljednicom na sastanku banova vijeća).¹²⁷ Također, kada kralj Matija oboli, Beatrica preuzima upravljanje dvorom i kraljevstvom u svoje ruke budući da je i sama okrunjeni vladar kraljevstva, a nakon kraljeve smrti pokušava se izboriti za svoje vladarsko pravo te i sama pokušava iskoristiti brak s češkim kraljem Vladislavom kao sredstvo za postizanje cilja. Iako nam se može učiniti da je moć kraljice Beatrice nepokolebljiva, valja biti svjestan da ona ovisi o njenom položaju, koji pak ovisi o njenom braku. Dakle, i sama Beatrica, iako kraljica i sposobna žena, ovisi o muškarcu. Jolán Mann je u svom radu uspoređuje s Mjesecom, a kralja sa Suncem.¹²⁸ U astronomiji, Sunce je nebesko tijelo koje isijava toplinu i svjetlost te omogućava život na Zemlji, dok je Mjesec nebesko tijelo koje ga reflektira i pomaže životu na Zemlji kada je Sunce „odsutno“. No, ako Sunce nepovratno nestane, Mjesec nema što reflektirati te njegova funkcija i moć nestaju. Beatrica ima moć i titulu vladara u kraljevstvu samo zato što je njen zakoniti muž ujedno i zakoniti vladar kraljevstva. Budući da hrvatsko bansko vijeće odbija ženu prihvatiti za nasljednika kraljevstva, Beatricina moć bi, baš kao i Mjesečeva, trebala nestati kada nestane i kraljeva (u ovom se slučaju radilo o smrti). Glavno pitanje koje se postavlja je to, kako bi kraljica mogla produžiti svoju moć, odnosno kako pronaći novo Sunce koje bi Mjesecu omogućilo da zadrži svoju moć? Odgovor je vrlo jednostavan, kraljica mora roditi nasljednika prijestolja koji, kao njen potomak, postaje novim vladarem, odnosno Suncem, koje joj daje moć i produžava krvnu i obiteljsku povezanost sa samim prijestoljem kao najvećim znakom moći.¹²⁹ Ono što je Beatricin najveći izvor problema, ali i jedan od glavnih pokretača radnje romana jest upravo njena neplodnost. Budući da ne

¹²⁵ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, *Gordana I*, Stvarnost, Zagreb, 1966., str.32.

¹²⁶ Vidi u: Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za Ženske studije, 2009., str. 84.

¹²⁷ Vidi u: isto, str. 90-91.

¹²⁸ Vidi u: isto, str. 89.

¹²⁹ Vidi u: isto, str. 89.

može roditi zakonitog nasljednika, Beatrica je svjesna činjenice da će kralj Matija nastojati prijestolje ostaviti svome nezakonitom sinu Ivanu. Kako bi to spriječila, koristi se lukavstvom i pretvaranjem. Već u samom početku romana pretvara se da je trudna kako bi kralja Matiju sklonula da odgodi odluku o prijestolonasljedniku. U tu svrhu često hini slabost i bolest kako bi se udaljila od kralja i sakrila istinu. Također, na dvor poziva i talijanskog vidovnjaka Averagesu kako bi pokušao predvidjeti njenu i sudbinu kraljevstva. Nakon što od Averagesu sazna da je Gordani u zvijezdama zapisano da rodi nezakonitog sina, kraljica uzima stvar u svoje ruke i smišlja spletku koja bi je dovela do cilja. Ona odlučuje Gordanu sa svojom sestrom Izabelom i bratom Francescom poslati u Napulj na vjenčanje njihova oca. Gordana se od tamo nikada ne bi vratila jer bi ostala na obližnjem izoliranom otoku Ischia gdje bi je obljubio Francesco koji je strastveno zaljubljen u nju, i gdje bi rodila sina koji bi bio nositelj napuljske krvi i svih Gordaninih osobina kojima se kraljica divila i koje je sama u nju usadila, te lažno predstavljen kao Beatricino dijete.¹³⁰ Budući da je Gordana također obdarena lukavstvom, kraljičin plan propada.

Ostavši bez ikakve šanse da na svijet donese naslijednika, Beatrici ne preostaje mnogo oružja kojim bi se mogla izboriti za svoj cilj. Jedino što joj je ostalo na raspolaganju bili su njena lukavost i vjerni članovi obitelji i dvora koje je sa sobom dovela u Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo. Pomoću svoje moći uvjeravanja i pretvaranja uspjela je kralja skloniti da na važne državne pozicije postavi i njene sunarodnjake i rođake, pa tako imamo i primjer kraljičinog nećaka Hipolita koji, iako razmaženo dijete, biva proglašen estergonskim nadbiskupom.¹³¹ Dakle, može se zaključiti da je kraljevski dvor bio prepun njenih pristaša koje su joj pomagale domoći se željenog cilja. Jedna od njezinih najbližih suradnica bila je i stara dadilja Nardela koja je, zbog svoje starosti i navodne gluhoće, imala slobodu kretati se dvorom kako je i kada željela bez ikakvih posljedica. Upravo je ona uzrokovala i smrt kralja Matije ponudivši mu otrovanu smokvu. Sa smrću kralja Matije, kraljevstvo je dovedeno u mnoge probleme. Ostalo je bez zakonitog nasljednika te sa nekoliko suprotstavljenih pretendencata na prijestolje. Kraljica Beatrica je tada svoju borbu za vlast započela još oštrije. Lažno obećavši princu Ivanu da će poduprijeti njegovo nasljedničko pravo, potajno je komunicirala i s ostalim pretendencatima od kojih joj se najbolja prilika za ostvarivanje cilja učinio i lijen i podvodljiv kralj Vladislav. Budući da je Vladislav otprije gajio privlačnost prema njoj, Beatrice je računala na Vladislava kao na budućeg muža kojim bi mogla manipulirati. Kao glavna sredstva u ovom poduhvatu,

¹³⁰ Vidi u: isto, str.92-93.

¹³¹ Vidi u: Petra Vručina, *Zagorka i povijesni diskurs u romanu Gordana*, znanstveni rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, 2016., str. 20.

trebali su joj lukavost, ljepota i bogatstvo koje je Vladislavovu kraljevstvu bilo prijeko potrebno. Lik kraljice Beatrice također možemo nazvati androgini likom budući da je krasi osobine gotovo iste kao i Gordanu. Obje predstavljaju likove snažnih žena s interesima koji su se smatrali primjerenijima muškarcima. Još jedna karakteristika koju dijele je i ljepota, no i ona kod svake ima drugačiju ulogu. Dok je Gordanina ljepota posve prirodna, kraljica, kako bi istaknula svoju, često odjeva raskošne haljine, nakit te na lice nanosi šminku. Mann ističe kako je i to jedan od znakova, uz neplodnost, da lik Beatrice u ovom romanu gubi gotovo sva obilježja ženskosti.¹³² Nasuprot njoj, imamo Gordanu kao klasičan prikaz androginih likova koji, uza sve to, obuhvaća i osobine te uloge (supruga i majka) tradicionalno pripisivane ženama. Iz spomenutih razloga, Gordanu možemo istaknuti kao idealan primjer ženskog lika (kako je opisano u prethodnim poglavljima) kakvima je Zagorka udahнула život u svojim romanima. Gordana je bila žena koju su krasile i „muške“ vrline, no ponosno je isticala i one „ženske“, dok je za razliku od nje Beatrice svoje „ženske“ vrline gotovo izgubila te se morala dodatno truditi kako bi ih istaknula. Upravo je ta činjenica vrlo bitna kada govorimo o Beatricinom pokušaju ovladavanja kraljem Vladislavom. Beatrice se Vladislavu nametnula kao buduća supruga i karta za mirno osvajanje vlasti u stranom kraljevstvu. Prilikom proširenja teritorija prihvatili su i njegovi savjetnici, no znali su da od Beatrice vrlo vjerojatno neće moći dočekati nasljednika. Pitanje nasljedstva i plodnosti još se jednom isprječilo na Beatricinom pohodu. Ono što joj je išlo u prilog bila je pomoć obitelji i talijanskog djela dvora te mađarskih plemića (i talijanske i mađarske plemiće Zagorka karakterizira izrazito negativno budući da su stali na stranu koja je radila protiv dobrobiti Hrvatske), ali i kraljeve višegodišnje zaljubljenosti u njenu ljepotu. Ta se zaljubljenost probudila ponovno kada je Vladislav ugledao Beatricu, no rasplinula se kada je u svojoj spavaćoj odaji ugledao Gordanu (koja je pomno osmislila ovaj plan kako bi mu se uspjela nasamo približiti. Njena neobična i tajanstvena ljepota (Kralj Vladislav: „Gle! Kakva ljepota, sjaj, oslijepio bih da je predugo gledam.“¹³³) začarala je kralja Vladislava, a pokazavši mu pismo koje svjedoči da je njegova rođakinja, Gordana uspjela osvojiti i njegovu zaštitu i naklonost. Tako je Gordana uspjela polako ukrasti Beatrici kraljevu naklonost što je dovelo do mnogih spleta u kojima su se isprepletale Gordanine i Beatricine diplomatske sposobnosti i lukavost. Nakon što je prisiljena napustiti kraljevstvo u kojemu je nekoć stolovala, Beatrice se vraća u očev dvor. Odatle nastavlja svoju borbu i šalje pisma i

¹³² Vidi u: Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za ženske studije, 2009., str. 91.

¹³³ Vidi u: Marija Jurić Zagorka, *Gordana III*, Stvarnost, Zagreb, 1966., str. 300.

molbu za pomoć svojim saveznicima diljem Italije kako bi potvrdili njen brak (iako nekonzumiran) s Vladislavom i vratili je na hrvatsko-ugarsko prijestolje. Konačan udarac doživljava kada Vladislav oženi francusku princezu i dovede je na dvor. Tada popušta i vlast njene obitelji u Napulju iz kojega mora bježati. Na kraju Beatrice završava prognana i bespomoćna na otoku Ischiji na kojem je, nekoliko godina prije, htjela zatočiti i Gordanu. Sukladno tome, možemo zaključiti da je, baš kao u bajci, dobro nadvladalo zlo.

Kroz roman pratimo političku situaciju jednog kraljevstva, ali i sukob dvije žene čiji um obiluje vrlo sličnim kvalitetama. Obje uživaju veliko poštovanje muškaraca, iako je Gordana svoje morala zaslužiti, a Beatrice svoje dobila rođenjem. Jedna žena stoji na strani pravde i naroda, zalažući se za slobodu i riskirajući sve, pa i vlastitu čast i život kako bi se domogla cilja. Druga stoji na strani vlastite slave i moći, željna podjarmiti one čiji životi ovise o njoj kako bi uzdigla sebe i svoju obitelj. Zagorka donosi prikaz dvaju izuzetno snažnih ženskih likova te na primjeru njih prikazuje višegodišnju borbu između hrvatskih vlasti koje predstavlja Gordana i stranih koje predstavlja Beatrice.

OSTALI ŽENSKI LIKOVI U ROMANU

Uz spomenute Gordanu i Beatricu, kroz roman upoznajemo još nekoliko ženskih likova čije djelovanje nije bilo toliko značajno, no odredilo je tijek određenih događaja. Kao prvu valja spomenuti Beci Frankopanku, koja je, kao i kraljica, zapravo stvarni povijesni lik te njena rođakinja po majčinoj strani. Bila je kći kneza Bernardina Frankopana i njegova miljenica, a baš poput Gordane, bila je dvoranka. Između njih se razvilo veliko prijateljstvo, unatoč mnogim razlikama. Beci je bila nježna mlada djevojka krhke prirode koju su mnogi voljeli. Od samoga početka saznaje se da je zaljubljena u princa te kroz roman strpljivo čeka kako bi joj on pokazao naklonost. Kako bi je zaštitila i sačuvala njeno krhko zdravlje, Gordana joj prešućuje Ivanove stvarne osjećaje. Na poslijetku, posredstvom svog oca i hrvatskih plemića, zaista se udaje za princa Ivana. Iako patriotski nastrojena, ona nije bila politički angažirana poput Gordane, no jednim je svojim činom, uz to što je često imala ulogu Gordanina špijunka, odredila razvoj događaja nakon što je njen suprug postao ban. Saznavši kako neprijatelj kani otrovati bana (princa) Ivana tajnovitim praškom koji mu je sasuo u vrč, Beci se pobojala za život svoga supruga te, unatoč preprekama, spriječila tragediju. Na taj je način, potaknuta svojom ljubavlju, spasila je ne samo svog supruga od sigurne smrti, već i hrvatskog bana kojemu je zadaća bila štititi interes domovine pred stranom vlašću. Nažalost, ostatak svoga života nije provela u sreći. Budući da je dvor njenog supruga uvijek smatrao opasnim

pretendentom na prijestolje, uspio je skovati urotu protiv njega i njegove obitelji. Na neobjašnjiv način život su izgubili svi osim Beci i Ivanova nezakonita sina za kojega su se pobrinuli Gordana i Damir te ga odgojili u patriotskom duhu i od njega stvorili potencijalog naslijednika. Nakon Ivanove smrti Beci se prisilno udala za Đuru Brandenburga, kraljevog rođaka koji joj je zagorčavao život sve do prerane smrti.¹³⁴ Prijateljstvo, a poglavito žensko prijateljstvo, čest je motiv u Zagorkinim romanima, a pomoću njega jasno iskazuje vjernost i odanost ženskih likova čije djelovanje idealizira. Najupečatljivije prijateljstvo u *Gordani* je upravo ono između princa Ivana i Damira, ispunjeno prijateljskom vjernošću i odanošću. Ženski je pandan tom muškom prijateljstvu, upravo prijateljstvo Gordane i Beci. Baš kao što je Damir kroz cijelu radnju nastojao potisnuti svoje osjećaje u korist svog prijatelja, tako je i Gordana pokušavala zaštititi Beci od nesreće koja bi je sustigla kada bi joj se srušili snovi o sreći s Ivanom. Budući da je posjedovala iznimnu ljepotu i vrline nesvojstvene ženama onoga doba, Gordana nije imala mnogo ženskih pouzdanica u koje je mogla imati potpuno povjerenje. Mnoge su od njih bila ljubomorne, poput zaručnice vojvode Iločkog, dok su mnoge, poput vojvodine majke smatrale kako želi iskoristiti dobrostojeće muškarce kako bi se probila u društvu, iako nije imala miraza. Iako je po svojim vrlinama bila slična kraljici Beatrici, između nje i Gordane stvorio se nepremostivi jaz zbog ranije spomenutih političkih sukoba. Beci je bila jedina djevojka u koju se Gordana mogla pouzdati i nazvati je prijateljicom kroz cijelu radnju. Iako krhka, Beci je Gordani predstavljala pouzdanu prijateljicu koja dijeli iste osjećaje i razmišljanja po pitanju dobrobiti domovine. Budući da joj je predstavljala jedinu prijateljicu i pouzdanicu, Gordana je bila posebno osjetljiva na Beci. Beci je bila mlada i krhka djevojka čiste duše i srca te je, znajući da bi je i najmanja nesreća mogla uništiti, Gordana nastojala preokrenuti Ivanove osjećaje u njenu korist. Nakon proglašenja Ivana banom, dvije su prijateljice kratko živjele u sreći nakon koje se dogodila spomenuta tragedija. Gordana je izrazito žalila za svojom prijateljicom i njenom djecom te je gledala kao na nevinu žrtvu palu zbog zločinačkih nakana strane vlasti. Nakon Becine smrti, Gordana je prijateljske odnose ostvarivala sa mlađim djevojkama koje su joj se divile i kojima je služila kao svojevrsna mentorica, no ti odnosi nisu bili onoliko bliski kao onaj s Beci. Za mlađe je djevojke, poput Vylene i Jasenke, Gordana bila ideal u koji su se ugledale i kojem su težile, ideal koji je bezgrešan i gotovo svet. One su u Gordani vidjeli savršeno biće, a Beci je vidjela snažu ženu kojoj se divila, ali je bila svjesna da joj ponekad treba pružiti i prijateljsku potporu.

¹³⁴ Vidi u: Petra Vručina, *Zagorka i povijesni diskurs u romanu Gordana*, znanstveni rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, 2016., str. 22.

Uz Beci Frankopanku, u romanu upoznajemo sveć spomenutu Vilenu te njenu susjedu (a kasnije i šogoricu) Jasenku. Obje su djevojke bile nesretne žrtve muške pohlepe i razdražljivosti. Vilena je proglašena „palom“ djevojkom budući da ju je oteo njen zaručnik Dražinić koji se lažno predstavljao kao prijatelj Hrvata i domoljub, a Jasenka je gotovo izgubila obiteljsku čast zbog brata Jlenka kojemu su pripisali nečasna djela koja je zapravo počinio Dražinić. Također ističu se i još dvije zanimljive ženske figure majki. To su bile Damirova majka i Ivanova majka Borka koje su primjeri pasivnih ženskih figura okarakteriziranih kao brižne žene kojima je dobrobit njihova djeteta ispred bilo kakvih političkih borbi i titula.¹³⁵ S druge strane, uz kraljicu Beatricu upoznajemo i njenu sestru Izabelu koja joj je često, iako manje aktivno, pomagala u spletkama te staru dadilju Nardelu koja je Beatricu smatrala svojom kćeri i vršila ulogu špijuna kako bi joj dobavila povjerljive informacije.

ZAKLJUČAK

U ovom je radu obrađen politički utjecaj ženskih likova u jednom od najpoznatijih povijesnih romana u Hrvatskoj. *Gordana* Marije Jurić Zagorke opsežna je saga o jednom od najzanimljivijih i najzamršenijih dijelova hrvatske povijesti te oda domoljublju. Zagorkina biografija donosi nam prikaz kako njenog privatnog života i djetinjstva, tako i onog profesionalnog dijela u kojem je ostala zapamćena kao prva hrvatska novinarka koja se isticala svojim političkim angažmanom iako je na svom putu nailazila na mnoge teške prepreke. Cijeli je njen životni put utjecao i na njeno stvaralaštvo, koje je koristila kako bi izrazila sve ono što nije mogla u stvarnosti. Uzima stvarne događaje iz hrvatske prošlosti te ih nastoji približiti čitateljskoj publici svoga vremena kako bi u njima probudila domoljubne osjećaje i nacionalnu svijest. Zagorka je bila i jedna od prvih hrvatskih feministica što se također očituje u svim njenim povijesnim romanima budući da su glavni likovi upravo žene. U *Gordani* upoznajemo lik istoimene junakinje koja predstavlja ženu-ideal, koja za Zagorku objedinjuje osobu koja prihvaća svoje „ženske“ karakteristike, no obiluje i onim „muškim“. Svojim mukotrpnim radom, požrtvovnošću i intelektom uspeva impresionirati i muške likove te tako postiže ono o čemu je Zagorka cijeloga života sanjala – stiče poštovanje suprotnog spola te postaje nacionalnom junakinjom. U romanu upoznajemo i lik negativca koji je u ovom slučaju također žena sličnih, gotovo istih sposobnosti, no ona, za razliku od Gordane te sposobnosti koristi

¹³⁵ Vidi u: Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za Ženske studije, 2009., str. 92.

kako bi postigla svoj sebični cilj te naštetila hrvatskom narodu. Zagorka na zanimljiv i napet način u romanu donosi stvarni događaj iz hrvatske povijesti te ga „ukrašava“ prikazima višestrukog političkog djelovanja ženskih likova koji je, s povijesne strane, nerealan, no uklapa ga u radnju tako da čitatelj lako može pomisliti da je „vjerojatan“. Čitajući Zagorkinu biografiju, shvaćamo da je roman *Gordana* trijumfalni, metaforički prikaz svega onoga što je i sama željela postići i biti kroz svih osamdesetak godina svojeg života. Nažalost, svoje ideje i potencijale u stvarnosti nije mogla iskoristiti u potpunosti budući da je zaista bila rođena prije svoga vremena.

LITERATURA

1. Dunja Detoni Dujmić, „Marija Jurić Zagorka 1873.-1957. Priča koja ne može prestati“ u: *Ljepša polovica književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1998.
2. Gordana Galić Kakkonen, „Buntovništvo kao Zagorkin životni i književni lajtmotiv“ u: *Kako je bilo... O Zagorki i ženskoj povijesti*, ur. Sandra Prlenda, Zagreb: Centar za ženske studije, 2011.
3. Gordana Galić Kakkonen, Eldi Grubišić Pulišelić, „Zagorkin književni prostor destrukcije ili kakva je to strahovita moć što gazi živote žena?“ u: *Neznana junakinja – nova čitanja Zagorke*, ur. Maša Grdešić, Slavica Jakobović Fribec, Zagreb: Centar za čenske studije, 2008.
4. Maša Grdešić, „Divno čudovište: uvod u Zagorkinu koncepciju androginije“ u: *Neznana junakinja – nova čitanja Zagorke*, ur. Maša Grdešić, Slavica Jakobović Fribec, Zagreb: Centar za čenske studije, 2008.
5. Kristina Grgić, „Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za ženske studije, 2009.
6. Marija Jurić Zagorka, *Gordana I – VIII*, Stvarnost, Zagreb, 1966.
7. Marija Jurić Zagorka, „Što je moja krivnja?“ u: *Autobiografije hrvatskih pisaca*, ur. Vinko Brešić, AGM, Zagreb, 1997.
8. Stanko Lasić, *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910): uvod u monografiju*, Znanje, Zagreb, 1986.
9. Jolán Mann, „Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja/ Rodovi i nacije u Gordani Marije Jurić Zagorke“ u: *Mala revolucionarka: Zagorka, feminizam i popularna kultura*, ur. Maša Grdešić, Zagreb: Centar za ženske studije, 2009.
10. Krešimir Nemeć, „Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“ u: *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002.*, odgovorni ur.: Miljenko Jurković, Zagreb, 2003.
11. Božidar Petrač, „Lik žene u hrvatskoj književnosti“ u: *Bogoslovska smotra*, Vol. 60 No. 3-4, 1990.
12. Lydia Sklevicky, „Patuljasta amazonka hrvatskog feminizma: Marija Jurić Zagorka“ u: *Konji, žene, ratovi*, Ženska inoteka, Zagreb, 1996.
13. Hayden White, „Fabulacija povijesi i problem istine u reprezentaciji povijesti“, u: *k. časopis za književnost, književnu i kulturnu teoriju*, svezak 1, br. 1, Zagreb, 2003.

14. Petra Vručina, *Zagorka i povijesni diskurs u romanu Gordana*, znanstveni rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, 2016.
15. Milana Vuković Runjić, „Prva je pokazala „Što žena umije...““ u: *Proklete Hrvatice* (1&2): Dvadeset životopisa, Vuković & Runjić, Zagreb, 2015.

INTERNETSKI IZVORI:

1. KRONOLOGIJA ŽIVOTA I RADA Marija Jurić Zagorka (Negovec, 2. ožujka 1873.- Zagreb, 30. studenog 1957.), <http://zagorka.net/biografija/> (zadnje pregledano: 30. svibnja 2023.)